

לקוטי תורה • פרשת עקב • מאמר 3

ולהבין שורש טעם קישור וחיבור ושייכות ברית ותורה...

”ולהבין שורש הטעם לקשר, לחיבור
ולשייכות של ברית ותורה לברכת המזון”

יש להזכיר ברית ותורה בברכת הארץ, משום שהן הצינורות שדרכם יורד אורו של
ה' מחכמה עילאה, "לחם מן השמים", לחכמה תתאה, "לחם מן הארץ". הארץ
שהובטחה לאברהם בזכות המילה היא ארץ רוחנית של הכנעה ואהבה בלי גבול,
ירושה עולמית ששום גלות אינה נוטלת.

מוקדש לכבוד

מוקדש לכבוד הגאון המקובל רבי לוי יצחק שניאורסאהן זצ"ל
אבי הרבי, רבי לוי יצחק

LikuteiTorah.com

הפרשה החסידית

[/likuteitorah.com/he/likutei-torah/eikev/3](https://likuteitorah.com/he/likutei-torah/eikev/3)

הנקודה

יש להזכיר ברית ותורה בברכת הארץ, משום שהן הצינורות שדרכם יורד אורו של ה' מחכמה עילאה, "לחם מן השמים", לחכמה תתאה, "לחם מן הארץ". הארץ שהוכתחה לאברהם בזכות המילה היא ארץ רוחנית של הכנעה ואהבה בלי גבול, ירושה עולמית ששום גלות אינה נוטלת.

כל קטע: לשון המאמר, אחר כך התרגום, ואחר כך ביאור קצר תחת קו זהב. המספרים הקטנים בלשון המאמר מפנים להערות שבסוף.

המאמר בקצרה

הגמרא דורשת להזכיר ברית ותורה בברכת הארץ שבברכת המזון, שהיא חיוב מן התורה גם בזמן הגלות. אדמו"ר הזקן מסביר שהארץ ניתנה לאברהם בזכות המילה, והירושה האמיתית היא "ארץ כנען" רוחנית — שם שמשמעותו גם הכנעה וגם מסחר. כשם שסוחר קונה סחורה על ידי משיכתה לתחומו ותשלום כסף, כך ה' "קונה הכול": הנשמה מוסרת את עצמה ואומרת "אליך הוי נפשי אשא", וה' משיב באהבה רבה בלי גבול, הנמשכת בכל יהודי באמצעות המילה. החלק השני משווה בין שני סוגי לחם ובין שתי בחינות של חכמה: המן, שמקורו בחכמה עילאה הנסתרת ובביטול בעצם, קשור למשה ולברכת "הזן", שבה מדברים על ה' בגוף שלישי נסתר; ולעומתו לחם מן הארץ, שהוא חכמה תתאה, מלכות וכיטול היש, המתבטא ב"נודה לך". ברית ותורה, שהן מדות דאצילות, מעבירות את השפע מזה לזה. החלק השלישי מסביר את הביטויים הכפולים בברכה באמצעות מלכות, שהיא מקבלת למעלה ומשפיעה למטה, ומראה כיצד שני הלחמים מתחברים בשבת.

מבנה

1	השאלה	19
	מדוע יש להזכיר ברית ותורה בברכת הארץ, וכיצד ברכה זו היא חיוב מן התורה גם בגלות? הארץ ניתנה לאברהם בזכות המילה.	
2	הארץ הרוחנית וה' "קונה הכול"	29
	ההבטחה מתקיימת בארץ כנען של מעלה; כנען פירושו הכנעה ומסחר; סוחר קונה באמצעות משיכה והגבהה ובתשלום כסף, וכך גם ה', שעצמותו למעלה מכל העולמות.	
3	מסירת הנשמה והאהבה רבה	39-4
	"אליך הוי נפשי אשא" היא המשיכה; האהבה רבה בלי גבול, כסף — מלשון "נכסוף", כמיהה — היא התשלום. חלב ודבש הם הצמיחה והתענוג שהאהבה הזאת מביאה, והארץ "רחבה" דיה להכיל את האין סוף.	
4	המילה ממשיכה את האהבה רבה	59
	המילה והפריעה מגלות את הכתר, את היידי, ואילו הערלה היא אחיזת הכוחות החיצוניים; כוח זה, שניתן לאברהם לעולם, הוא הארץ הרוחנית של כנען.	
5	שני לחמים ושתי חכמות	69-7
	"אמת ואמונה"; לחם מן השמים ולחם מן הארץ; חכמה עילאה וחכמה תתאה; ברכה והודאה; המן, שמקורו בחכמה שלמעלה מהזמן ומתוהו, לא הותר פסולת.	

שורשו של משה הוא בחכמה הנסתר, ולכן היה "כבד פה" עד שה"אנכי" שבסיני נתן לו פה לדבר; ברכתו "הזן" ממשיכה את עצמות ה' לתוך מקור זה, ומתארת אותו בגוף שלישי נסתר.

"נודה לך" היא חכמה תתאה, הנמשכת מיחודא עילאה; השפע עובר דרך מדות דאצילות, הנקראות ברית ותורה, ולכן יש להזכירן.

מלכות, ה"נוקבא", מקבלת למעלה ומשפיעה למטה, ולכן נאמר "בריתך" ו"שחתמת בכשרנו", "תורתך" ו"שלימדתנו"; בשבת מתחברים שני הלחמים, כפי שמתבטא בשתי הלחם ובלחם הפנים.

סיכום המאמר עצמו לשלושת חלקיו, בצירוף מקורות נוספים.

אתערותא דלתתא ואתערותא דלעילא אתערותא דלתתא /

אתערותא דלעילא

פניית הנשמה אל ה' ממשיכה את אורו של ה' כמענה, כעניין "רוח אייתי רוח ואמשיך רוח"; במשל, הן המשיכה והתשלום.

ברית ותורה ברית ותורה

מדות דאצילות שדרכן עובר השפע מחכמה עילאה לחכמה תתאה; לכל אחת מהן יש בחינה עליונה באצילות ובחינה תחתונה, באמצעות מלכות, בעולמות התחתונים.

מלכות כנוקבא וכדכר נוקבא / דכר

מלכות מקבלת מן הבחינות שמעליה, "זאת", "כל זאת", ומשפיעה לעולמות שמתחתיה, "עלינו", כמלך שמקבל ואחר כך מושל.

לחם משנה לחם משנה

שתי כיכרות השבת, המחוברות גב אל גב ופניהן כלפי חוץ, מסמלות את הלחם מן השמים ואת הלחם מן הארץ, את יחודא עילאה ויחודא תתאה, שמתאחדים בשבת.

חכמה עילאה וחכמה תתאה חכמה עילאה / חכמה תתאה

שתי בחינות בחכמה האלוהית: המקור הנסתר של החכמה, "לחם מן השמים", והחכמה שבמלכות, שממנה נעשו כל העולמות, "לחם מן הארץ".

ביטול בעצם וביטול היש ביטול בעצם / ביטול היש

בבחינה הראשונה אין דבר שעומד כמציאות נפרדת כלל — "כולא קמיה כלא חשיב"; בשנייה, מציאות שמרגישה את עצמה מניחה את עצמה בצד לפני ה'.

ברכה והודאה ברכה והודאה

ברכה ממשיכה ומגלה מלמעלה למטה; הודאה מכירה באמת שאדם אינו רואה. הן מקבילות ל"אמת" ול"אמונה" ולשתי הבחינות שבחכמה.

אהבה רבה אהבה רבה

אהבה בלי גבול שבאה מלמעלה כמענה למסירת הנשמה את עצמה; היא ה"כסף" ששולם בקניינו של ה' — כסף מלשון "נכסוף", כמיהה — והיא נמשכת באמצעות המילה.

השאלה

1 ולהבין שרש טעם קישור¹ וחיבור ושייכות ברית ותורה לבהמ"ז [לברכת המזון] על בריתך שחתמת וכו'

ועל תורתך כו' בברכת הארץ שארז"ל [שאמרו רבותינו זכרונם לברכה] כל שלא אמר² ברית ותורה כו' כי

כדי להבין את שורש הטעם לקשר, לחיבור ולשייכות שבין ברית ותורה לבין ברכת המזון — "על בריתך שחתמת" וכו', "ועל תורתך" וכו' — בברכת הארץ, כפי שאמרו חז"ל: "כל שלא אמר ברית ותורה" וכו'. שכן,

המאמר פותח בשאלה מדוע צריך להזכיר בברכת המזון "ברית" ו"תורה". בברכה השנייה, ברכת הארץ, אנו מודים לה' "על בריתך שחתמת בבשרנו, ועל תורתך שלימדנו", והתלמוד (Berachos 49a) פוסק שמי שאינו מזכיר ברית ותורה בברכה זו לא יצא ידי חובתו.

הנה לכאורה צריך להבין קושיי [קושיא] יותר גדולה³ מני"ל [מהני"ל] דברכת הארץ בזה"ש [בזמן הזה ש...]

דאורייתא דהא כתיב וברכת על הארץ⁴ י"ל [יש לומר] דהיינו בזמן שישראל שרוים על אדמתם כו'

לכאורה יש להבין קושי גדול עוד יותר: מניין שברכת הארץ בזמן הזה היא [חובה] מן התורה? הרי נאמר "וברכת... על הארץ"; אפשר לומר שהכוונה היא לזמן שבו ישראל יושבים על אדמתם וכו'.

לפני שהוא משיב, אדמו"ר הזקן מעלה שאלה חריפה יותר. הציווי "ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלקיך על הארץ הטובה" (Deuteronomy 8:10) קושר את הברכה לארץ, ולכן אפשר היה לחשוב שהיא חובה מן התורה רק כשישראל יושבים על אדמתם; כיצד, אם כן, היא חובה מן התורה בזמן הגלות?

אך העניין דהנה הארץ ניתנה לאברהם בזכות המילה כמ"ש ונתתי לך ולזרעך אחריך את ארץ מגורריך את כל ארץ כנען לאחוזת עולם כו' ואתה את בריתי תשמור⁵ אתה וזרעך אחריך לדורותם⁶ כו'.

אך העניין הוא כך: הארץ ניתנה לאברהם בזכות המילה, כפי שנאמר: "ונתתי לך ולזרעך אחריך את ארץ מגורריך, את כל ארץ כנען, לאחוזת עולם" וכו'; "ואתה את בריתי תשמור, אתה וזרעך אחריך לדורותם" וכו'.

התשובה מתחילה בברית המילה. בבראשית 17:8 מבטיח ה' לאברהם "את כל ארץ כנען לאחוזת עולם", ובפסוק הבא ממש הוא מצווה עליו לשמור את בריתו, ברית המילה. אדמו"ר הזקן לומד מכך שהארץ ניתנה בזכות המילה.

הארץ הרוחנית וה' ש"קונה הכול"

2 וצריך להבין מה ענין ירושת הארץ לענין המילה ועוד הרי ישראל נאמנים בכריתו של אברהם אבינו והם בארץ אחרת והארץ ניתנה בידי זרים ואיה איפוא הבטחתו ית' לך ולזרעך אחרית לאחוזת עולם כו'

כעת צריך להבין מה הקשר בין ירושת הארץ למילה. נוסף על כך, ישראל נאמנים לבריתו של אברהם אבינו, ובכל זאת הם נמצאים בארץ אחרת, והארץ ניתנה בידי זרים; היכן אפוא הבטחתו יתברך: "לך ולזרעך אחרית... לאחוזת עולם" וכו'?

מתעוררים כאן שני קשיים. מה הקשר בין ירושת הארץ למילה? ומכיוון שיהודים שומרים על בריתו של אברהם מדור לדור, אף שהם חיים בגלות והארץ נתונה בידי אחרים, באיזה מובן התקיימה ההבטחה של "אחוזת עולם"?

אך הענין שבאמת נתקיימה הבטחתו ית' במה שנתן לאברהם ירושת ארץ כנען העליונה ברוחניות והיא באמת אחוזת עולם לו ולזרעו ולכן מילה נוהג בזה"ז [בזמן הזה] וגם ברכת הארץ דאורייתא גם בזה"ז [בזמן הזה].

אך הביאור הוא שאכן הבטחתו יתברך התקיימה בכך שנתן לאברהם את ירושת הארץ העליונה של כנען, ברוחניות, והיא באמת אחוזת עולם לו ולזרעו. לכן נוהגת המילה גם בזמן הזה, וגם ברכת הארץ היא [חיוב] מן התורה, אף בזמן הזה.

התשובה היא שההבטחה התקיימה במישור עמוק יותר. אברהם קיבל "ארץ כנען" עליונה ורוחנית, ששום גלות אינה יכולה לקחת ממנו; לכן נוהגת כיום המילה, שבזכותה ניתנה הארץ, וברכת הארץ נותרת חיוב מן התורה גם עכשיו.

וביאור הענין הוא כי הנה כנען מלשון הכנע' [הכנעה] ושפלו' [ושפלות] בחי' ביטול ומלשון תגר וסוחר' **כמ"ש בישעי'** [בישעיה]

וביאור העניין הוא ש"כנען" קשור ללשון הכנעה ושפלות, שהיא בחינת ביטול, וגם ללשון תגר וסוחר, כמו שכתוב בישעיהו

כדי להסביר מהי הארץ הרוחנית הזאת, אדמו"ר הזקן דורש את השם "כנען" בשתי דרכים. הוא קשור להכנעה ולשפלות, שהן ביטול; וכן משמעותו תגר או סוחר.

(סי' כ"ג ח') אשר סוחריה כנעניה נכבדי ארץ ובהושע (סי' י"ב ח') כנען בידו מאזני מרמה.⁸

(פרק כ"ג, [פסוק ח']): "אשר סוחריה כנעניה נכבדי ארץ"; וכן בהושע (פרק י"ב, [פסוק ח']): "כנען בידו מאזני מרמה".

שני פסוקים מראים ש"כנען" עשוי להתפרש גם כ"סוחר". ישעיהו כ"ג, ח' מכנה את סוחריו צור "כנעניה", והושע י"ב, ח' אומר על סוחר רמאי: "כנען בידו מאזני מרמה".

והנה תגר הקונה איזה מקח מן המוכר הוא ע"י ב' דברים הא' שעושה משיכה והגבהה מרשות חבירו לתוך רשות עצמו והב' שנותן כסף מידו ליד חבירו.

והנה, תגר הקונה סחורה כלשהי מן המוכר עושה זאת בשני דברים: ראשית, הוא מושך ומגביה אותה מרשות חברו לרשותו; ושנית, הוא נותן כסף מידו ליד חברו.

כעת באה המשלת העניין: כיצד סוחר קונה סחורה. לפי ההלכה, הקנייה מתבצעת באמצעות שתי פעולות: הקונה מושך או מגביה את החפץ ומוציא אותו מרשות המוכר לרשותו — פעולות הקניין הנקראות משיכה והגבהה — והוא מוסר למוכר כסף.

וכך הנה כתיב קונה הכל⁹ (עמ"ש מזה בד"ה מי יתנך כאח לי^{10, 11} גבי אמצאך בחוץ ועיין בפע"ח [בפרי עץ חיים] שער העמידה פי"ד [פרק י"ד / פרשה י"ד]¹² כי ע"י קונה שהוא מזלא עילאה¹³ כו' ע"ש) והוא ג"כ עד"ז כי

וכך כתוב: "קונה הכול" (ראו מה שנכתב על כך במאמר המתחיל "מי יתנך כאח לי", על המילים "אמצאך בחוץ"; ועיינו בפרי עץ חיים, שער העמידה, פרק י"ד: שעל ידי "קונה", שהוא מזלא עילאה וכו'; עיינו שם). וגם כאן העניין הוא על דרך זו, כי

בתפילת העמידה ה' נקרא "קונה הכול", ביטוי שמתורגם בדרך כלל "בעל הכול", אך משמעותו המילולית היא "מי שקונה הכול". אדמו"ר הזקן מבין אותו במשמעות המילולית: ה' "קונה" את העולם בדומה לסוחר, בשני שלבים אלה. ההערה שבסוגריים מפנה למאמר על "מי יתנך כאח לי" (תורה אור, תרומה) ולספר פרי עץ חיים של האריז"ל, שבו נקשר "קונה" למזלא עילאה — ערוץ קבלי שבאמצעותו האור נמשך למטה (מזל, מלשון נזל, לזרום).

הנה עצמותו ית' רם ונשא מגד עלמין רבבות מדרגות לאין קץ ממכ"ע [ממלא כל עלמין] ומסוכ"ע כו' ואין ערוך¹⁴ כו' ואפי' [ואפילו] צמצום הראשון ירידה גדולה היא אצלו ומילין דהדיטא¹⁵ כו'

הנה עצמותו יתברך רמה ונישאה מן העולמות, ברבבות מדרגות עד אין קץ, למעלה מממלא כל עלמין ומסוכב כל עלמין וכו', ואין ערוך אליו וכו'. אפילו הצמצום הראשון הוא ירידה גדולה עבורו, ו"מילים של הדיוט" וכו'.

מדוע לדבר על כך שה' "קונה"? מפני שעצמותו נעלית לאין-ערוך מן העולמות, למעלה אפילו מן האור הממלא אותם ומן האור המקיף אותם, ואין דבר שניתן להשוות אליו ("אין ערוך אליך", תהילים מ', ו'). אפילו הצמצום הראשון, הצעד הראשון לקראת התהוות העולם, הוא ירידה גדולה עבורו — בדומה למלך המשפיל את עצמו לדבר "מילים של הדיוט", ביטוי מן הזוהר.

ובסקירה א' צופה ומביט עד סוף כל הדורות¹⁶ וכמ, ש בזהר במחשבה אחת ברא את העולם¹⁷ ובמשנה והלא במאמר^{18, 19} א' כו'.²⁰

ובסקירה אחת הוא צופה ומביט עד סוף כל הדורות, כמו שנאמר בזוהר: "במחשבה אחת ברא את העולם", ובמשנה: "והלא במאמר אחד יכול להיכראות" וכו'.

בסקירה אחת הוא רואה עד סוף כל הדורות, כפי שאומרים בתפילות ראש השנה וכפי שמלמד התלמוד (ראש השנה י"ח ע"א); והזוהר אומר שהוא ברא את העולם במחשבה אחת. גם המשנה (אבות ה', א') שואלת מדוע נצרכו עשרה מאמרות, אם היה אפשר לברוא את העולם במאמר אחד. מצדו של ה', אין העולם זקוק לשרשרת ארוכה של שלבים; הפסקה הבאה תסביר מה מעורר את השתלשלותם.

מסירת הנשמה והאהבה רבה

3 ולהיות נמשך ממנו סדר ההשתלשלות הנה כשעלה ברצונו היי [היה] כי חפץ חסד²¹ ואח"כ תלוי במעשה

התחתונים²² דבאתעדלית [דבאתערותא דלתתא] אתעדלית [אתערותא דלעילא] אם ישים אליו לבו²³ כו'

וכדי שסדר ההשתלשלות יימשך ממנו, כאשר עלה ברצונו, הדבר היה משום ש"חפץ חסד"; אך לאחר מכן הדבר תלוי במעשי התחתונים, שכן על ידי אתערותא דלתתא באה אתערותא דלעילא: "אם ישים אליו לבו" וכו',

כדי שסדר העולמות יימשך מה', ישנם שני שלבים. תחילה הבריאה עלתה ברצונו רק משום ש"חפץ חסד" (מיכה ז, יח), ללא כל התערבות מצד הנבראים; אך המשך קיומה תלוי במעשי התחתונים, שכן אתערותא דלתתא מעוררת אתערותא דלעילא. הפסוק "אם ישים אליו לבו" (איוב לד, יד) נדרש כאן על אדם המפנה את לבו אל ה'.

אליך ה' נפשי אשא²⁴ והיינו עיי שיתבונן כי נשמה שנתת בי טהורה היא ואתה עתיד ליטלה ממני²⁵ כו'

"אליך, הוי', נפשי אשא". כלומר, באמצעות התבוננות בכך ש"נשמה שנתת בי טהורה היא", ו"אתה עתיד ליטלה ממני" וכו'.

האתערותא דלתתא היא מסירת הנפש לה': "אליך, הוי', נפשי אשא" (תהילים כה, א). היא נובעת מהרהור בדברי ברכת השחר (ברכות ט ע"ב): הנשמה שנתת בי טהורה היא, ויום אחד אתה עתיד ליטול אותה ממני.

ולכן גם מעתה יחזירנה אליו ית' גם קודם זמנה²⁶ שמאוס בחייו ממש להעלות נפשו למקור חוצבה להיות צרורה בצרור החיים²⁷ את ה' ממש (ועמ"ש מזה בד"ה להבין פי ענין י"ג מדות²⁸ ועיין בס"ש"ב [בספר של בינונים] ס"פ מ"א)

ולכן גם כעת יחזירנה אליו ית', עוד לפני זמנה, מפני שהוא ממש מואס בחייו, [ורוצה] להעלות את נפשו למקור שממנו נחצבה, כדי להיות "צרורה בצרור החיים את הוי" ממש. (ועיינו כמה שנתבאר על כך במאמר המתחיל "להבין פירוש ענין י"ג מדות"; וכן בספר של בינונים, סוף פרק מ"א.)

מאחר שהנשמה תחזור אל ה' בכל מקרה, האדם מוסר אותה לו כבר עכשיו, לפני זמנה, ומשתוקק לעלות למקורה ולהיות "צרורה בצרור החיים את הוי" (שמואל א כה, כט). "מואס בחייו" מתאר את כמיהת הנשמה לה: חיים בלעדיו נראים לה ריקים. ההערה שבסוגריים מפנה למאמר על י"ג מדות (לקוטי תורה, ראש השנה) ולסוף פרק מ"א בתנאי, המלמד שמוסרים את הנשמה לה' על ידי קשירת המחשבה והדיבור לדברי תורה ותפילה.

שהיא בחי' העלאה מלמטה טורי דפרודא²⁹ להעלותה ליחודו ית' והי' זה] כמשל משיכת והגבהת הקנין הנקנה כו' (ועמ"ש בד"ה המגביהי לשבת³⁰ וזהו ענין משכני אחריו נרוצה³¹ כו')

זוהי בחינת העלאה מלמטה, מ"טורי דפרודא", כדי להעלותה לייחודו ית'. והרי זה כמשל משיכת החפץ הנקנה והגבתו וכו'. (ועיינו במה שנתבאר במאמר המתחיל "המגביהי לשבת"; וזהו ענין "משכני אחריו נרוצה" וכו').

מסירה זו היא העלאה מלמטה: הנשמה עולה מתוך "טורי דפרודא", כינויו של הזוהר לעולמות שבהם הדברים נחווים כנפרדים מה', אל תוך אחדותו. במשל, מדובר במשיכת החפץ שנקנה ובהעברתו לרשות הקונה. ההערה שבסוגריים מוסיפה את המאמר "המגביהי לשבת" ואת הפסוק "משכני אחריו נרוצה" (שיר השירים א, ד); "משכני" היא אותה לשון של משיכה שבקניין.

ובאתעדלית [ובאתערותא דלתתא] רוח אייתי רוח וממשיך רוח³² אתעדלית [אתערותא דלעילא] בחי' כסף שהיא בחי' אהבה רבה הבאה מלמעלה אהבתי אתכם אמר³³ ה' כו'

ועל ידי אתערותא דלתתא, "רוח אייתי רוח", נמשכת רוח: אתערותא דלעילא, בחינת כסף, שהיא בחינת אהבה רבה הבאה מלמעלה: "אהבתי אתכם, אמר הוי"ו וכו'.

השלב השני בקניין הוא תשלום הכסף. כדברי הזוהר, "רוח אייתי רוח": התערורות הנשמה מושכת מלמעלה התערורות כנגדית, שהיא אהבה רבה, אהבה הבאה מלמעלה, ככתוב: "אהבתי אתכם, אמר הוי"ו" (מלאכי א, ב). אהבה זו היא ה"כסף" שבמשל.

וכנודע שיש ב' בחי' אהבה דחילו ורחימו ורחימו ודחילו הא' היא אהבה שלמטה מן השכל המתבונן כו' כידוע, ישנן שתי בחינות של אהבה, "דחילו ורחימו" ו"רחימו ודחילו". הראשונה היא אהבה שלמטה מהשכל המתבונן וכו',

ישנם שני סוגי אהבה, המתוארים בביטויים "דחילו ורחימו" ו"רחימו ודחילו". הראשונה היא אהבה שמתחת לשכל: היא נוצרת מתוך התבוננות ונשאת בגבולותיו.

ולכן היא בגבול וקצבה לפי ערך השכל והב' היא בחי' אהבה רבה בלי גבול בחי' מאד וכמ"ש כל זה בקי"ש [בקריאת שמע] ואהבת את³⁴ ה' אלקיך בכל נפשך שהיא בחי' אהבה זוטא אליך ה' נפשי אשא כו'

ולכן היא מוגבלת ומדודה לפי יכולתו של השכל. השנייה היא בחינת אהבה רבה, בלי גבול, בחינת "מאד". וכך נאמר בקריאת שמע: "ואהבת את הוי"ו אלקיך... בכל נפשך", שהיא בחינת אהבה זוטא: "אליך, הוי", נפשי אשא" וכו';

אהבה שנולדת מהשכל מוגבלת לפי יכולתו של השכל. השנייה, אהבה רבה, היא בלי גבול; היא בחינת "מאד". בקריאת שמע כלולות שתיהן: "בכל נפשך" היא בחינת אהבה זוטא, אהבת "אליך, הוי", נפשי אשא".

ובכל מאודך היא בחיי אהבה עליונה בלי גבול בחיי מאד והן ענין בחיי מ"ן [מ"ן נוקבין] ומ"ד [ומ"ן דוכרין] כו' [ונק' אהבה רבה זו בשם כסף ע"ד מ"ש נכסף נכספתה לבית אביך]³⁵

ויבכל מאדך" היא בחינת אהבה עליונה בלי גבול, בחינת "מאד". ואלו הן בחינות מ"ן ומ"ד וכו'. [ואהבה רבה זו נקראת בשם כסף, על דרך מה שנאמר: "נכסף נכספתה לבית אביך".

"בכל מאדך" היא האהבה העליונה, חסרת הגבול. שתי האהבות מקבילות ל"מ"ן נוקבין", ההתעוררות העולה מלמטה, ול"מ"ן דוכרין", ההשפעה הבאה כתגובה מלמעלה. כאן מתחילה הערת סוגריים: אהבה רבה זו נקראת כסף, משום שכסף קשור ל"נכסף", כמילותיו של לבן ליעקב: "נכסף נכספתה לבית אביך" (בראשית לא, ל).

וזהו ענין גביע הכסף³⁶ דיוסף צדיק עליון וזהו ענין ארבע מאות שקל כסף³⁷ עובר לסוחר שהם ת' עלמין דכסופין³⁸

וזהו עניינה של גביע הכסף של יוסף, הצדיק העליון. וזהו עניינם של "ארבע מאות שקל כסף עובר לסוחר", שהם ארבע מאות עולמות של כיסופים,

אותו "כסף" מופיע בגביע הכסף של יוסף (בראשית מ"ד, ב'); יוסף, "הצדיק", מקביל לבחינת יסוד העליונה. הוא מופיע גם ב"ארבע מאות שקל כסף עובר לסוחר" ששילם אברהם עבור מערת המכפלה (בראשית כ"ג, ט"ז), והזוהר מפרש אותם כארבע מאות עולמות של כיסופים.

דהיינו ענג העליון הנמשכים מבחי' עובר לסוחר מעצמות אור א"ס שלמעלה גם מבחי' המקיפים כמ"ש בד"ה וישלח יעקב ועמ"ש מזה סד"ה זה יתנו כל העובר על הפקודים.³⁹

כלומר, התענוג העליון; הם נמשכים מבחינת "עובר לסוחר", מעצמות אור אין סוף, שהיא למעלה אפילו מבחינת המקיפים, כפי שמבואר במאמר המתחיל "וישלח יעקב"; וראו גם את מה שנכתב על כך בסוף המאמר המתחיל "זה יתנו כל העובר על הפקודים".

עולמות הכיסופים הללו הם התענוג העליון, ואדמו"ר הזקן מפרש את המילים "עובר לסוחר" כמצינו את מקורם: עצמות אור אין סוף, שלמעלה אפילו מהאורות המקיפים, שהם עצמם למעלה מן העולמות. להרחבה מפנה הטקסט למאמר "וישלח יעקב", וכן לסוף המאמר על הפסוק "זה יתנו כל העובר על הפקודים" (שמות ל', י"ג), שבו מופיעה אותה מילה, "עובר".

4 ועמ"ש עוד מענין ארץ כנען לשון סוחר בד"ה וישב יעקב⁴⁰ וזהו ארץ זבת חלב ודבש^{41,42} חלב היא בחי' הגדלת המדות כמו החלב שמגדל איברי הולד וכך

[ועיינו עוד כמה שנכתב על ארץ כנען, שפירושה סוחר, במאמר הפותח "וישב יעקב"]. וזהו [פירוש] "ארץ זבת חלב ודבש". חלב הוא בחינת הגדלת המדות, כמו שהחלב מגדל את איברי התינוק. וכך,

ההערה שבסוגריים מסתיימת בהפניה נוספת: במאמר "וישב יעקב" נדון פירוש השם כנען במשמעות של "סוחר". עיקר המאמר עובר כעת לארץ "זבת חלב ודבש" (שמות ג, ח): החלב מסמל את הגדלת המדות, כשם שהחלב מגדל את איברי התינוק.

הנה האהבה רבה מגדלת המדות שאף שמתחלה היתה גי' הארת המוחין במדות עכ"ז [עם כל זה] היו בבחי' קטנות וע"י אהבה עליונה זו נגדלים בתוספת וריבוי ודבש היא מתיקות ותענוג

האהבה הגדולה מגדלת את המדות. כי אף שמתחילה הארת המוחין היתה גם במדות, בכל זאת הן היו בבחינת קטנות; ועל ידי אהבה עליונה זו הן גדלות בתוספת וריבוי. ודבש הוא מתיקות ותענוג,

כך גם האהבה הגדולה מגדלת את המדות. עוד קודם לכן האירו המוחין במדות, אך הן היו בבחינת "קטנות" — קטנות ולא מפותחות; אהבה עליונה זו מרחיבה אותן ומרבה אותן. הדבש מסמל מתיקות ותענוג.

שהיא בחינת אהבה בתענוגים⁴³ וכמ"ש אז תתענג על⁴⁴ הוי' כו' וזהו ארץ טוב ורחבה פי' שרחבה לקבל בתוכה בחינת א"ס וכמ"ש רחבה מצותך מאד⁴⁵ בלי גבול כו'.

שהיא בחינת "אהבה בתענוגים", כמו שכתוב: "אז תתענג על הוי' וגו'. וזהו [פירוש] "ארץ טובה ורחבה": היא רחבה [דיה] לקבל בתוכה את בחינת אין סוף, כמו שכתוב: "רחבה מצותך מאד", בלי גבול וגו'.

התענוג בה' הוא "אהבה בתענוגים", כמו בפסוק "אז תתענג על הוי'" (ישעיהו נח, יד). הארץ נקראת גם "טובה ורחבה" (שמות ג, ח), כלומר, רחבה דיה להכיל את אין סוף, כמו בפסוק "רחבה מצותך מאד" (תהלים קיט, צו), שבו "מאד" פירושו שוב בלי גבול.

קטע 4 • 51

המילה ממשיכה את האהבה רבה

5 והנה המשכת⁴⁶ אהבה רבה זו למטה היא בחינת מצות מילה ופריעה התגלות העטרה בחינ' [בחינת] / בחינה] יו"ד.

והנה, המשכת אהבה רבה זו למטה היא בחינת מצוות מילה ופריעה — גילוי העטרה, בחינת יו"ד.

האהבה רבה נמשכת באדם באמצעות מצוות מילה, שיש בה שני שלבים: מילה, הסרת הערלה, ופריעה, גילוי העטרה. העטרה מקבילה לאות יו"ד; בזוהר, המצוטט בהמשך, מדובר על יו"ד של שדי"י בקשר לברית.

וע' בזהר פי' פנחס דרטי' ע"ב⁴⁷ ועיין באגה"ק [באגרת הקודש] בד"ה אין ישראל נגאלין אלא בצדקה.⁴⁸ משא"כ ערלה היא בחי' יניקת ואחיות⁴⁹ החיצונים כו'.

ועיינו בזוהר, פרשת פנחס, דף רטי' ע"ב; וכן עיינו באגרת הקודש, באגרת הפותחת במילים "אין ישראל נגאלין אלא בצדקה". ואילו הערלה היא בחינת יניקת ואחיות של החיצונים וכו'.

הטקסט מפנה לזוהר (פנחס, 215b) ולאגרת הקודש, אגרת ד' בתניא, המסבירה שמילה ופריעה מסירות כיסוי גס וכיסוי דק מנקודת הלב הפנימית ביותר, וכך מתגלה אהבה שלמעלה מן השכל. לעומת זאת, הערלה מסמלת את אחיות הכוחות החיצוניים (קליפה), היונקים מן הקדושה.

ובחיי זו להיות בכח כל נפש מישראל ניתנה לאברהם לאחוזת עולם כו' זוהי ארץ כנען ברוחניות תחילה בחיי הכנעה וביטול ומס'נ [ומסירות נפש] ועי'נ נעשה קנין כדרך התגר כנ"ל

ובחינה זו — להיותה בכוחה של כל נפש מישראל — ניתנה לאברהם "לאחוזת עולם" וכו'. זוהי ארץ כנען ברוחניות: תחילה בחינת הכנעה, ביטול ומסירות נפש, ועל ידי כך נעשה קניין, כדרך התגר, כנזכר לעיל.

יכולת זו, להגיע לאהבה רבה באמצעות הכנעה ומסירות נפש, ניתנה לאברהם לאחוזת עולם לכל נשמה יהודית. זוהי "ארץ כנען" ברוחניות: תחילה הכנעה וביטול, ועל ידם נעשה "קניין" כדרך התגר, שבו הנשמה מתעלה ונענית באהבה רבה.

ולכן מצות מילה נוהגת בזה"ז [בזמן הזה] וכן ברכת הארץ דאורייתא דהארץ ברוחניות ניתנה לאחוזת עולם כו':

ולכן מצוות מילה נוהגת בזמן הזה, וכן ברכת הארץ היא מן התורה, שהרי הארץ ברוחניות ניתנה "לאחוזת עולם" וכו'.

כך מתיישבת השאלה שבראשית המאמר. מאחר שהארץ הרוחנית, הניתנת באמצעות המילה, היא אחוזת עולם, נוהגת מצוות מילה גם כיום, וברכת הארץ נשארת חובה מן התורה גם בזמן הגלות.

קטע 5 • ו' 6-7

שני לחמים ושתי חכמות

6 ב אך להבין טעם הזכרת ברית ותורה בברכת הארץ הנה ארז"ל [אמרו רבותינו זכרונם לברכה] כל שלא אמר אמת ואמונה⁵⁰ ערבית לא יצא י"ח [ידי חובתו] והנה באמת ואמונה אומרים תחלה כל זאת לשון נוקי [נוקבא] ואח"כ וקיים עלינו לשון⁵¹ דכר

2. אך כדי להבין את הטעם להזכרת ברית ותורה בברכת הארץ: חז"ל אמרו: "כל שלא אמר אמת ואמונה ערבית לא יצא ידי חובתו". והנה, ב"אמת ואמונה" אומרים תחילה "כל זאת", בלשון נקבה, ואחר כך "וקיים עלינו", בלשון זכר.

החלק השני חוזר לשאלה המרכזית: מדוע מזכירים ברית ותורה בברכת הארץ? הוא פותח בהקבלה לתפילת ערבית. הגמרא (Berachos 12a) קובעת שמי שלא אמר "אמת ואמונה" בלילה לא יצא ידי חובתו. בברכה זו אומרים תחילה "כל זאת", בלשון נקבה, ואחר כך "וקיים עלינו", בלשון זכר; המאמר מסביר את המעבר הזה בהמשך, בחלקו השלישי.

אך הענין דכתיב הנני ממטיר לכם לחם מן השמים⁵² וכתיב להוציא לחם מן הארץ⁵³ ב' מיני לחמים והוא מ"ש חכמות בחוץ תרונה⁵⁴ ב' מיני חכמות בחינת ח"ע [חכמה עילאה] חכים ולא בחכמה ידיעא^{55, 56} וכו' ובחי' ח"ת [חכמה תתאה] מל'

אך ההסבר הוא כך: נאמר "הנה אנכי ממטיר לכם לחם מן השמים", ונאמר "להוציא לחם מן הארץ" — שני מיני לחם. וזהו שנאמר "חכמות בחוץ תרונה": שני מיני חכמה — בחינת חכמה עילאה, "חכים ולא בחכמה ידיעא" וכו', ובחינת חכמה תתאה, מלכות,

בתורה מדובר בשני מיני לחם: המן, "לחם מן השמים" (Exodus 16:4), ולחם רגיל, "לחם מן הארץ" (Psalms 104:14). הם מקבילים לשני מיני חכמה, הנרמזים בלשון הרבים "חכמות" (Proverbs 1:20): חכמה עילאה, שעליה נאמר בפתח אליהו שהקב"ה "חכים ולא בחכמה ידיעא", וחכמה תתאה, שהיא מלכות.

כי מלכותו בכל משלה⁵⁷ וכולם בחכמה עשית⁵⁸ כתיב כו' שבחי' ח"ע [חכמה עילאה] היא בחי' ביטול בעצם דכולא קמיה כלא⁵⁹ כו' ובחי' ח"ת [חכמה תתאה] היא ביטול היש כו' כי "מלכותו בכל משלה", ו"כולם בחכמה עשית", נאמר וכו'. בחינת חכמה עילאה היא בחינת ביטול בעצם, שהרי "כולא קמיה כלא" וכו'; ובחינת חכמה תתאה היא ביטול היש וכו'.

חכמה תתאה היא מלכות, משום שמלכותו של ה' "בכל משלה" (Psalms 103:19), ונאמר: "כולם בחכמה עשית" (Psalms 104:24). כלומר, החכמה שבה נעשו כל העולמות היא החכמה שבמלכות. חכמה עילאה היא ביטול בעצם: לפני ה' הכול כלא, ולכן שום דבר אינו עומד כמציאות נפרדת. חכמה תתאה היא ביטול היש: מציאות שמרגישה את עצמה מניחה את עצמה בפני ה'.

וזהו ענין ברכה והודאה ברכה היא בחי' המשכה בגילוי מלמעלה למטה כי ברכה היא מלשון בריכה המבריק את הגפן^{60, 61} כו'

וזהו ענין ברכה והודאה. ברכה היא בחינת המשכה בגילוי מלמעלה למטה, כי "ברכה" היא מלשון "בריקה", כמו "המבריק את הגפן" וכו'.

שתי הבחינות הללו מתבטאות בשתי דרכים של פנייה אל ה': ברכה והודאה. ברכה פירושה המשכה וגילוי מלמעלה למטה, שכן המילה קשורה להברכה של גפן: כיפוף ענף אל תוך האדמה כדי שישתרש ויגדל (Mishnah Kilayim 7:1).

והודאה היא בחי' ביטול היש שמודה איך דכולא קמיה כו' אף שאינו אלא קמיה ולא נגלה למטי' [למטה] כו'

והודאה היא בחינת ביטול היש: מודים בכך ש"כולא קמיה" וכו', אף שזהו רק "קמיה" ואינו מתגלה למטה וכו'.

הודאה שייכת לבחינת התחתונה, ביטול היש. האדם מודה ש"כולא קמיה כלא", אף שהדבר נכון רק "קמיה", מנקודת מבטו של ה', ואינו מתגלה בעולם שלמטה.

וכמו מודים חכמים לר"מ [לרבי מאיר] שהאמת אתו אף כאן מודים אנחנו שהאמת אתו דקמיה כולא כלא כו' אלא שאין זה מן הנגלות לנו ולבנינו⁶² כו'

וכמו שהחכמים מודים לרבי מאיר שהאמת איתו, כך גם כאן אנו מודים שהאמת איתו, שלפניו הכול כלא וכו', אלא שאין זה מן הדברים הנגלים לנו ולבנינו וכו'.

המילה "מודים" משמשת בגמרא כשהחכמים "מודים לרבי מאיר": הם מודים שהאמת עמו. כך גם בתפילה "מודים אנחנו לך" אנו מודים שלפני ה' הכול כלא, אף שאין הדבר מן "הדברים הנגלים" השייכים "לנו ולבנינו" (Deuteronomy 29:28).

וזהו ענין אמת ואמונה שהוא ג"כ ענין ברכה והודאה כי אמת מקרוב שנראה בעין השכל ואמונה ברחוק שמאמין שכך הוא האמת.

וזהו ענין "אמת ואמונה", שהוא גם ענין ברכה והודאה: אמת היא מקרוב — דבר הנראה בעין השכל; ואמונה היא מרחוק — האדם מאמין שכך היא האמת.

"אמת ואמונה" הן אותו צמד של בחינות. אמת היא "מקורב": דבר שהאדם רואה בעין השכל, בדומה לברכה שמגלה. אמונה היא "מרחוק": אמונה באמת שאינה נראית לאדם, בדומה להודאה.

7 ועמ"ש מענין אמת ואמונה בביאור ע"פ וידעת היום.⁶³ וזהו ג"כ ההפרש בין ב' הלחמים כי לחם מן השמים נאמר על המן ששרשו ממקור ח"ע [חכמה עילאה]

ועיינו במה שנכתב על "אמת ואמונה" בביאור על הפסוק "וידעת היום". וזהו גם ההבדל בין שני הלחמים: "לחם מן השמים" נאמר על המן, ששרשו במקור החכמה עילאה,

תחילה מוכחת הפניה: "אמת ואמונה" נדונות בהמשך במאמר על "וידעת היום" (לקוטי תורה, ואתחנן). אותה הבחנה מסבירה כעת את ההבדל בין שני הלחמים: "לחם מן השמים" הוא המן, ששרשו במקור החכמה עילאה.

דכתיב וברדת הטל על המחנה לילה ירד המן⁶⁴ וכתוב ועינו כעין הבדולח⁶⁵ דהיינו בחי' טל דבדולח מקור החכמה סתימאה וכמ"ש בזהר⁶⁶ מזונא דחכימא⁶⁷ פי' שהוא מזון להיות התהוות ח"ע [חכמה עילאה]

כמו שכתוב: "וכאשר ירד הטל על המחנה בלילה, ירד המן", וכן כתוב: "ומראהו כמראה הבדולח". כלומר, בחינת "טל הבדולח", מקור החכמה הסתימאה. וכמו שנאמר בזהר: "מזון החכם"; כלומר, זהו מזון להתהוות החכמה עילאה.

המן ירד עם הטל (במדבר יא, ט), ומראהו היה כמראה בדולח (במדבר יא, ז). הדבר מזכיר את "טל הבדולח" שבזהר, דימוי קבלי למקור הנסתר של החכמה שבכתר; והזהר (2:62a) מדבר על מזון "הבא מן החכמה עילאה", שאדמו"ר הזקן מפרש כמזון להתהוות החכמה עילאה.

ולכן כתיב לקטו דבר יום ביומו⁶⁸ שהוא נמשך למעלה מן הזמן ומקור התהוות הזמן נמשך מאתו

ולכן נאמר: "ילקטו דבר יום ביומו", מפני שהוא נמשך למעלה מן הזמן, וממנו נמשך המקור להתהוות הזמן.

הציווי ללקט "דבר יום ביומו" (שמות טז, ד) משקף עניין זה. המן נמשך למעלה מן הזמן, מן המקור שממנו מתהווה הזמן עצמו, ולכן הגיע מחדש בכל יום.

ולכן היה ג"כ נבלע באברים ולא היה בו פסולת כלל ולא היו צריכים לנקבים כלל וכמארז"ל [וכמאמר

רבותינו זכרונם לברכה] שמה שנאמר ויתד⁶⁹ תהיה לך כו' היינו בדברים שתגרי אוה"ע [אומות העולם] מוכרים להם

ולכן הוא גם נבלע באיברים, ולא היה בו פסולת כלל, ולא היו זקוקים כלל לנקבי הגוף; וכפי שאמרו חז"ל, מה שנאמר "ויתד תהיה לך" וכו' מתייחס לדברים שסוחרי אומות העולם מכרו להם.

בגלל מקורו הנעלה, המן נספג כולו בגוף ולא הותיר פסולת, ולכן בני ישראל לא נזקקו להתפנות. משום כך אומרים חז"ל בתלמוד (יומא עה, ב) שהפסוק "ויתד תהיה לך" (דברים כג, יד), המצווה לקבור את הצואה מחוץ למחנה, חל במדבר רק על מזון שנקנה מסוחרי אומות אחרות.

והיינו לפי ששרש הבירורים הוא מבחי' ואלה המלכים⁷⁰ שנפלו בשבירה מבחי' תהו כו' משא"כ שרש המן למעלה מבחי' תהו לא היה בו פסולת כלל.

והיינו, מפני ששרש הבירורים הוא מבחינת "ואלה המלכים" שנפלו בשבירה, מבחינת תהו וכו'; ואילו שורש המן הוא למעלה מבחינת תהו, ולכן לא הייתה בו פסולת כלל.

הטעם הוא שבמזון רגיל יש ניצוצות קדושה שיש לברר, ושורשם בעולם תהו, ש"מלכיו" מלכו ומתו (בראשית לו, לא); הקבלה מפרשת זאת כשבירת הכלים של תהו. לכן מזון כזה מותר תמיד פסולת. שורש המן הוא למעלה מתהו, ולכן לא היה בו דבר שהיה צריך להיפלט.

קטע 6 • 81-9

משה, המן והברכה "הזן"

8 והנה לכן ארז"ל [אמרו רבותינו זכרונם לברכה]⁷¹ מן ירד בזכות משה⁷² כי שרש משה הוא ג"כ מבחי' זו מקור החכמה בחי' ביטול בעצם כמ"ש ונחנו מה⁷³

והנה, משום כך אמרו חז"ל שהמן ירד בזכות משה: שורשו של משה גם הוא בבחינה זו, מקור החכמה, בחינת ביטול בעצם, כמו שכתוב: "ומה אנחנו?"

חז"ל לימדו שהמן ירד בזכות משה (תענית ט ע"א), משום ששורשו של משה הוא בבחינה זו, מקור החכמה, ביטול בעצם. משה אמר על עצמו ועל אהרן: "ומה אנחנו?" (שמות טז, ז); הוא לא החשיב את עצמו לדבר כלשהו.

וזהו אשר לא ידעון אבותיך⁷⁴ הם בחיי ההשתלשלות משא"כ משה היה למעלה מן ההשתלשלות וכמ"ש ושמי הויה לא נודעתי להם⁷⁵ כוי

וזהו פירוש "אשר לא ידעון אבותיך": האבות שייכים לבחינת ההשתלשלות, ואילו משה היה למעלה מן ההשתלשלות. על כך נאמר: "ובשמי הוי' לא נודעתי להם" וגוי.

התורה מתארת את המן כדבר "אשר לא ידעון אבותיך" (דברים ח, טז). האבות שייכים לסדר ההשתלשלות, ואילו משה היה למעלה ממנו; לכן אמר ה' למשה: "ובשמי הוי' לא נודעתי להם" (שמות ו, ג) — גילוי שניתן למשה ולא לאבות.

ולכן היה משה כבד פה וכבד לשון⁷⁶ כי חכמה עליונה זו היא נעלמה מעין כל חי⁷⁷ וא"א לבא בגילוי בהשתלשלות כלל

לכן היה משה "כבד פה וכבד לשון", שכן חכמה עליונה זו "נסתרת מעיני כל חי", ואי אפשר לה להתגלות בתוך ההשתלשלות כלל.

משום כך היה משה "כבד פה וכבד לשון" (שמות ד, י). שורשו, החכמה העליונה, "נסתרת מעיני כל חי" (איוב כח, כא), ואינה יכולה להתגלות בתוך סדר העולמות; דיבור הוא גילוי, ואילו מדרגתו של משה הייתה למעלה מן הגילוי.

ולכן ג"כ מיאן משה בשליחות ה' ואמר מי אנכי⁷⁸ כי אלך אל פרעה⁷⁹ וכי אוציא את בני ישראל כוי לכן גם סירב משה לשליחות ה' ואמר: "מי אנכי כי אלך אל פרעה וכי אוציא את בני ישראל" וגוי.

מאותה סיבה סירב משה לשליחות ה' בסנה ואמר: "מי אנכי כי אלך אל פרעה וכי אוציא את בני ישראל ממצרים?" (שמות ג, יא).

ואף שאמר לו ה' בהוציאך את העם⁸⁰ ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה שהיא קבלת התורה עכ"ז [עם כל זה] אמר אח"כ בי אדוני כוי

ואף שה' אמר לו: "בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה", כלומר, תקבלו את התורה, בכל זאת אמר לאחר מכן: "בי אדני" וגוי.

ה' השיב שכאשר העם יצא ממצרים יעבדו אותו על ההר הזה (שמות ג, יב), כלומר, יקבלו שם את התורה. ואף על פי כן חזר משה וטען: "בי אדני" (שמות ד, י).

כי כבד פה וכבד לשון אנכי והיינו לפי שמע לת משה היה למעלה מבחי' התורה דאורייתא מחכמה נפקת כוי

"כי כבד פה וכבד לשון אנכי". כלומר, מדרגתו של משה הייתה למעלה מבחינת התורה, שהרי "התורה יוצאת מן החכמה" וגוי.

משה חזר ואמר שהוא "כבד פה וכבד לשון", משום שמדרגתו הייתה למעלה מפילו מן התורה. התורה "יוצאת מן החכמה", ולכן מקורה גבוה מן התורה עצמה, ומשה עמד באותו מקור.

ובמשה כתיב כי מן המים משיתיהו⁸¹ דהיינו בחיי ים החכמה עליונה וכל התורה אינה אלא כד מן הים ותמלא כדיה⁸² כוי

ועל משה נאמר: "כי מן המים משיתיהו" — כלומר, מבחינת ים החכמה העליונה; וכל התורה אינה אלא כד מן הים, כמו שנאמר: "ותמלא כדה" וגוי.

שמו של משה קשור ל"כי מן המים משיתיהו" (שמות ב, י), והמים הם "ים החכמה העליונה. ביחס לים זה, התורה כולה אינה אלא "כד מן הים", בדומה לרביקה, ש"ותמלא כדה" מן הכאר (בראשית כד, טז).

וזהו שהשיב לו הקב"ה מי שם פה לאדם⁸³ פי שמצד ההשתלשלות לא היה צריך להיות פה לאדם בחיי שם מ"ה [שם מ"ה] ביטול בעצם וא"א לבא לידי גילוי כלל

וזהו מה שהשיב לו הקדוש ברוך הוא: "מי שם פה לאדם?" כלומר, מצד ההשתלשלות לא היה אמור להיות פה לאדם — בחינת שם מ"ה, ביטול בעצם — שאינה יכולה לבוא לידי גילוי כלל.

תשובת ה', "מי שם פה לאדם?" (שמות ד, יא), מתפרשת כאן כך: לפי סדר ההשתלשלות, לא היה אמור להיות לאדם פה. אדם בגימטריה ארבעים וחמש, כמניין שם מ"ה, המורה על ביטול בעצם, שאינו יכול להתגלות.

אבל אנכי אהיה עם פיך⁸⁴ פי שעל ידי גילוי אנכי במעמד הר סיני וירד הוי' כוי אנכי⁸⁵ הוי' כוי

אבל "אנכי אהיה עם פיך": כלומר, באמצעות גילוי "אנכי" במעמד הר סיני, "וירד הוי' כוי", "אנכי הוי' כוי",

אבל ה' הוסיף ואמר: "אנכי אהיה עם פיך" (שמות ד, יב). אדמו"ר הזקן שומע ב"אנכי" הזה את ה"אנכי" שבעשרת הדיברות: "אנכי הוי' אלקיך" (שמות כ, ב), שהתגלה כאשר "וירד הוי' על הר סיני" (שמות יט, כ).

יכול להיות פה וגילוי לאדם שם מ"ה [שם מ"ה] וע"ד דברי אשר שמתי בפוך⁸⁶ ודברי ממש והיו הדברים האלה⁸⁷ אשר אנכי כוי דבר ה' זו הלכה⁸⁸ כוי.

יכול להיות פה וגילוי ל"אדם", שם מ"ה. וזה על דרך "ודברי אשר שמתי בפוך" — דבריי ממש; "והיו הדברים האלה אשר אנכי כוי"; "דבר הוי' — זו הלכה" וכוי.

באמצעות הגילוי הזה בסיני קיבלה הבחינה הנעלמת של מ"ה פה: דבריו ממש של ה' הושמו בפיו של האדם (ישעיהו נט, כא), כמו שנאמר: "הדברים האלה אשר אנכי מצווך" (דברים ו, ו). ו"דבר הוי'" הוא הלכה (שבת קלח ע"ב): דבר ה' כפי שהוא מתבטא בדברי התורה שבני אדם אומרים ולומדים.

9 וזהו משה תיקן להם לישראל ברכת הזן בשעה שירד המן⁸⁹ לישראל דהנה עצמותו ית' רם ונשא

למעלה מעלה עד אין קץ גם מבחי' טלא דבדולחא מקור החכמה בחיי המן לחם מן השמים כוי

וזהו [פירוש] "משה תיקן לישראל את ברכת הזן בשעה שירד המן לישראל". עצמותו ית' רם ונישא, למעלה מעלה עד אין קץ, גם למעלה מבחינת טלא דבדולחא, מקור החכמה, בחינת המן, "לחם מן השמים" וכוי.

הדברים מסבירים את דברי הגמרא שמשה תיקן את הברכה הראשונה בברכת המזון, "הזן", בשעה שירד המן (ברכות מח, ב). עצמות ה' נעלית לאין קץ אפילו מבחינת "טלא דבדולחא", מקור החכמה שממנו בא המן.

וזהו ענין הברכה שתיקן ברוך שיהיה ברוך ונמשך להיות בחי' הוי' יו"ד תחלה כו' ולכן כל ברכה ראשונה מדברת בלשון נסתר הזן את העולם נותן לחם כו'

וזהו עניינה של הברכה שתיקן: "ברוך" — שיהיה ברוך ונמשך, להיות בבחינת הוי', תחילה באות יו"ד וכו'. לכן כל הברכה הראשונה נאמרת בלשון נסתר: "הזן את העולם", "נותן לחם" וכו',

בברכתו של משה, "ברוך", מבקשים שעצמות זו תהיה "ברוכה", כלומר שתימשך למטה — שהרי ברכה היא המשכה — תחילה אל היו"ד של שם הוי', האות המייצגת את החכמה. לכן גוף הברכה הראשונה מדבר על ה' בגוף שלישי, בלשון "נסתר": "הזן את העולם", "נותן לחם".

ולא אתיידע מי לפי ששרש המן הוא למעלה מההשתלשלות והמשכת ברכה זו היא להיות התהוות בחי' המן שהוא ע"י ישראל כי ישראל עלו במחשבה⁹⁰ כו'.

ו"לא אתיידע מי", משום ששורש המן הוא למעלה מההשתלשלות, והמשכת ברכה זו היא כדי שתתהווה בחינת המן, וזאת באמצעות ישראל, כי "ישראל עלו במחשבה" וכו'.

לשון הנסתר מתאימה לביטוי "לא אתיידע מי": שורש המן הוא למעלה מההשתלשלות, מעבר להשגה. הברכה ממשיכה את בחינת המן באמצעות ישראל, שכן "ישראל עלו במחשבה" (בראשית רבה א, ד): שורשם הוא במחשבת ה', למעלה מן העולם.

קטע 7 • 10

ברכת הארץ

10 וברכה שניה ברכת הארץ הוא ענין לחם מן הארץ בחי' ח"ת [חכמה תתאה] וביטול היש וכענין וצבא השמים לך משתחוים⁹¹ כו' ולכך פותחת בהודאה נודה לך כו'

והברכה השנייה, ברכת הארץ, עניינה "לחם מן הארץ" — בחינת חכמה תתאה וביטול היש, בדומה ל"וצבא השמים לך משתחוים" וכו'. לכן היא פותחת בהודאה: "נודה לך" וכו'.

הברכה השנייה בברכת המזון, ברכת הארץ, מקבילה ל"לחם מן הארץ": חכמה תתאה וביטול היש, כלומר התבטלותם של הנבראים לפני ה', כפי שנאמר: "וצבא השמים לך משתחוים" (נחמיה ט, ו). משום כך היא פותחת בהודאה: "נודה לך".

ומדברת בלשון נוכח שהנחלת כו' ומסיימת בברוך כי המשכת בחי' ביטול היש היא מבחי' ביטול בעצם יחו"ע [יחודא עילאה] וזהו ענין הברכה בברכת הארץ

והיא נאמרת בלשון נוכח: "שהנחלת" וכו', ומסיימת ב"ברוך". שכן המשכת בחינת ביטול היש היא מבחינת ביטול בעצם, יחודא עילאה. וזהו ענין הברכה שבברכת הארץ.

בשונה מהברכה הראשונה, שבה מופיעה לשון נסתר, כאן פונים אל ה' ישירות: "שהנחלת לאבותינו", והיא מסתיימת ב"ברוך אתה". חתימת הברכה מראה שביטול היש נמשך מהמדרגה העליונה — ביטול בעצם, יחודא עילאה.

והיינו ג"כ ע"י ישראל כנ"ל וזהו ענין מארז"ל [מאמר רבותינו זכרונם לברכה]⁹² שכל שלא אמר ברית ותורה כו' שהמשכת יחוו"ת [יחודא תתאה] בחי' מל' הוא ע"י ז"א ומדות דאצילות הנק' ברית ותורה כי

וגם המשכה זו נעשית על ידי ישראל, כנזכר לעיל. וזהו ענין מאמר חז"ל: "כל שלא אמר ברית ותורה" וכו': שהרי המשכת יחודא תתאה, בחינת מלכות, נעשית באמצעות ז"א והמדות דאצילות, הנקראים ברית ותורה. כי

גם המשכה זו נעשית באמצעות ישראל. כאן מוסבר הכלל שבתלמוד שמי שלא הזכיר ברית ותורה לא יצא ידי חובתו (ברכות מט ע"א): יחודא תתאה, בחינת מלכות, מקבלת את השפעת באמצעות ז"א והמדות דאצילות, הנקראים "ברית" ו"תורה".

הנה המדות דאצילות לך הוי' הגדולה בבחי' לך בחי' ביטול ע"י נמשך גם למטה בבחי' מל' ביטול היש המדות דאצילות הן בחינת "לך ה' הגדולה" — בחינת "לך", ביטול; ועל ידי כך נמשך הביטול גם למטה, בבחינת מלכות, כביטול היש.

המדות דאצילות נמנות בפסוק "לך ה' הגדולה והגבורה והתפארת..." (דברי הימים א כט, יא). הן בבחינת "לך": הן שייכות כולן לה' ובטלות לפניו, ועל ידן נמשך הביטול למטה, במלכות, כביטול היש.

ולכן כל שלא אמר לא יצא י"ח [ידי חובתו] כי לולא ברית ותורה לא היה נמשך להיות בחי' לחם מן הארץ בחי' ביטול היש:⁹³

ולכן מי שלא אמר [אותם] לא יצא ידי חובתו: שכן אלמלא ברית ותורה, לא הייתה נמשכת [ההשפעה] להיות בבחינת "לחם מן הארץ", בחינת ביטול היש.

לכן מי שמשמיט את ברית ותורה לא יצא ידי חובתו. בלעדיהן לא הייתה ההשפעה נמשכת עד למדרגת "לחם מן הארץ", ביטול היש, המבטאת את עניינה של ברכת הארץ.

קטע 8 • 119

שתי בריתות, שתי תורות ושבת

11 ג אך להבין בריתך שחתמת בבשרנו וכן תורתך שלמדנו דמשמע שיש ב' בחי' ברית ותורה והוא ע"פ

מאמר רז"ל [רבותינו זכרונם לברכה] בפרק אין מעמידין (דכ"ז) המל ימול.⁹⁴

ג. אך כדי להבין את "בריתך שחתמת בבשרנו", וכן את "תורתך שלמדנו", שמשמע מהם שיש שתי בחינות של ברית ותורה, יש להקדים את דברי חז"ל בפרק אין מעמידין (דף כ"ז): "הימול ימול" [מי שהוא מהול ימול אחרים]:

החלק השלישי שואל מדוע הברכה מכפילה את הביטויים: "בריתך" ו"שחתמת בבשרנו", "תורתך" ו"שלמדנו". הכפילות מרמזת על שתי בחינות של ברית ושל תורה, והתשובה נפתחת בדרשת חז"ל במסכת עבודה זרה (כז ע"א) על הפסוק "הימול ימול".

מי שהוא מהול ימול אחרים ואף על פי כן אשה כשרה למול דאשה כמאן דמהילא דמיא⁹⁵ ולכאורה לא שייך כלל מילה באשה ועיין במ"א סס"י [סוף סימן] קפ"ז

מי שהוא מהול ימול אחרים. ואף על פי כן, אשה כשרה למול, משום שאישה נחשבת כמי שהיא מהולה. אולם לכאורה אין עניין המילה שייך כלל באישה. ועיין במגן אברהם, בסוף סימן קפ"ז.

רבי יוחנן דורש את הפועל הכפול כ"המהול ימול": רק מי שהוא מהול רשאי למול. לפי דרשה זו, אישה יכולה למול, שכן "אישה נחשבת כמי שהיא מהולה", אף שלכאורה עניין המילה אינו שייך לה כלל. כאן מובא גם המגן אברהם, הפירוש הקלאסי לשולחן ערוך, בסוף סימן קפ"ז באורח חיים, בהלכות ברכת המזון.

אך העניין דהנה מל' יחודת [יחודא תתאה] נקרא בשם אשה יראת⁹⁶ הוי' והנה כתיב כי שמש ומגן⁹⁷ הוי' אלקים שבח"י אלקים נעשה מגן ונרתק ומקבל לגבי בחי' הוי' בחי' משפיע בחי' דכר

אך העניין הוא כך: מלכות, בחינת יחודא תתאה, נקראת בשם "אישה", ככתוב: "אשת חיל יראת הוי'". והנה כתוב: "כי שמש ומגן הוי' אלקים": בחינת אלקים נעשית מגן ונרתק, ומקבלת ביחס לבחינת הוי' — בחינת המשפיע, בחינת הזכר.

התשובה היא שמלכות, בחינת יחודא תתאה, נקראת "אישה", כפי שנאמר "אשת חיל יראת הוי'" (משלי לא, ל). בפסוק "כי שמש ומגן הוי' אלקים" (תהילים פד, יב), הוי' הוא השמש, המשפיע והזכר; אלקים הוא המגן והנרתיק המכסה את השמש ומקבל את אורה, בחינת הנקבה.

והנה נודע בפ"י הוי' הוא האלקים⁹⁸ שבח"י אלקים הגם שלגבי הוי' הוא בבחי' מקבל מ"מ חוזר ונעשה בחינת דכר להשפיע למטה מה שקיבל כו'

והנה ידוע בביאור "הוי' הוא האלקים", שבחינת אלקים, אף שלגבי הוי' היא בבחינת מקבל, חוזרת ונעשית בחינת זכר, להשפיע למטה את מה שקיבלה וכו'.

ידוע שהפסוק "הוי' הוא האלקים" (דברים ד, לה) מלמד שאלקים, אף שהוא מקבל מהוי', נעשה בתורו משפיע — בחינת זכר — ומעביר למטה את מה שקיבל.

ועד"ז יובן מ"ש בזהר בלק (דקפ"ז ע"א) גבי וכיון דשארי על דוכתיה על תרין כרובין הויה שמיה ע"ש במק"מ [במקדש מלך] וזהו בחי' המלוכה

ועל דרך זה יובן מה שנאמר בזהר, בלק (דף קפ"ז ע"א), על הפסוק "וכיון דשארי על דוכתיה על תרין כרובין, הוי' שמיה"; עיין שם במקדש מלך. וזו בחינת המלכות,

הזהר (בלק קפ"ז ע"א) אומר זאת על מלכות: כשהיא נשלחת מאבא ואמא היא נקראת "מלאך", אך כשהיא שורה במקומה, על שני הכרובים, היא נקראת בשם. המקדש מלך, פירוש על הזהר, מבאר את הקטע בהרחבה; קבלה ולאחר מכן השפעה הן עצם עניינה של המלכות.

כי כן דרך המלך להיות מקבל וחוזר ומשפיע כו' וזהו אמת ואמונה כל זאת בחי' נוקבא לגבי מעלה וקיים עלינו לגבי בייע היא בחי' דכר ומשפיע [ועמ"ש בביאור ע"פ

כי זו דרכו של מלך: לקבל ואחר כך לחזור ולהשפיע וכו'. וזהו "אמת ואמונה כל זאת" — בחינת נוקבא ביחס למעלה; ו"וקיים עלינו" — ביחס לעולמות בריאה, יצירה ועשיה, היא בחינת זכר ומשפיע. [ועיין במה שכתוב בביאור על הפסוק

מלך מקבל, ואחר כך מולך ומשפיע. לכן בתפילת ערבית, "אמת ואמונה כל זאת", בלשון נקבה, מתאר את מלכות כמקבלת ביחס למדרגות שמעליה; ואילו "וקיים עלינו", בלשון זכר, מתאר אותה כמשפיעה ביחס לעולמות בריאה, יצירה ועשיה. לאחר מכן מובאת בסוגריים מרובעים הפניה לביאור "כי אתה נרי".

כי אתה נרי⁹⁹ בענין יחיד חי העולמים מלך וענין מלך יחיד כו'] וזהו ענין ב' הבריתות שבדכורא ודנוקבא כי הנה כל השפעה היא על ידי בחינת ברית.

"כי אתה נרי", בענין "יחיד חי העולמים מלך" ובענין "מלך יחיד" וכו'. וזהו ענין שתי הבריתות, של הזכר ושל הנקבה, כי כל השפעה נעשית באמצעות בחינת ברית.

המאמר ההוא עוסק בנוסחי התפילה "יחיד חי העולמים מלך" ו"מלך יחיד". מכאן שתי הבריתות, של הזכר ושל הנקבה: כל שפע העובר ממשפיע למקבל עובר באמצעות "ברית", ערוץ של השפעה.

בריתך היינו ברית שלמעלה באצילות להיות בחינת יחודת [יחודא תתאה] ח"ת [חכמה תתאה] בחי' מלי ושחתמת בבשרנו היא ברית דנוקבא

"בריתך" היא הברית שלמעלה, באצילות, המביאה לידי בחינת יחודא תתאה, חכמה תתאה, בחינת מלכות; ו"שחתמת בבשרנו" היא ברית הנקבה,

"בריתך" היא הברית שלמעלה, באצילות, שבאמצעותה באה לידי ביטוי בחינת יחודא תתאה, חכמה תתאה — מלכות. "שחתמת בבשרנו" היא ברית הנקבה, ערוץ השפע השייך למלכות עצמה כאשר היא משפיעה.

שלהיות נמשך הביטול גם למטה בבייע הוא ע"י ברית דנוקבא [וע' בפרדס ערך ברית ושייך ע"ז שחתמת כענין מ"ש במ"א בענין חותם בולט וחותר שוקע]

שכן המשכת הביטול גם למטה, בבריאה, ביצירה ובעשיה, נעשית באמצעות ברית הנוקבא. [ועיינו בפרדס, בערך "ברית"; והמילה "חתמת" שייכת לעניין זה, כפי שנכתב במקום אחר על חותם בולט וחותר שוקע.]

באמצעות ברית הנוקבא הביטול נמשך הלאה למטה, אל בריאה, יצירה ועשיה. בסוגריים מובאת הפניה לספר פרדס רימונים לרבי משה קורדובירו, לערך "ברית", ונאמר שהמילה "חתמת" מתאימה לעניין, על פי המבואר במקום אחר על חותם בולט וחותר שוקע, שהם בבחינת מראה זה לזה.

וכן תורתך היא בחיי תורה דאצי" ושלמדנתנו היא בחיי התורה דבי"ע¹⁰⁰ שהוא עיי בחיי מל¹⁰¹ כנ"ל

וכן "תורתך" היא בחינת התורה שבאצילות, ו"שלמדנתנו" היא בחינת התורה שבבריאה, ביצירה ובעשיה, הנמשכת באמצעות בחינת מלכות, כנזכר לעיל.

בדומה לכך, "תורתך" היא התורה כפי שהיא באצילות, ואילו "שלמדנתנו" היא התורה כפי שהיא מגיעה לבריאה, ליצירה ולעשיה — התורה שאנו לומדים — והיא נמשכת באמצעות מלכות.

והנה כל הנ"ל הוא בששת ימי המעשה כך היא המדה וסדר ההשתלשלות מלמעלה למטה שמלחם השמים

והנה כל האמור לעיל חל בששת ימי המעשה: כך היא המידה וכך הוא סדר ההשתלשלות מלמעלה למטה, מ"לחם מן השמים",

כל האמור מתאר את ששת ימי המעשה. בימים אלה הסדר הוא מלמעלה למטה, שלב אחר שלב, החל מ"לחם מן השמים".

בחי' ח"ע [חכמה עילאה] ויח"ע [ויחודא עילאה] נמשך להיות ח"ת [חכמה תתאה] ויח"ת [ויחודא תתאה] לחם מן הארץ כנ"ל והיינו עיי ברית ותורה מדות דאצילות יום ראשון חסד כו'.

בחינת חכמה עילאה ויחודא עילאה נמשכות ונעשות חכמה תתאה ויחודא תתאה, "לחם מן הארץ", כנזכר לעיל; והדבר נעשה באמצעות ברית ותורה — מדות דאצילות: היום הראשון הוא חסד, וכן הלאה.

בימי החול השפע נמשך מחכמה עילאה ומיחודא עילאה אל חכמה תתאה ויחודא תתאה, "לחם מן הארץ", באמצעות ברית ותורה — מדות דאצילות. כל אחד מימי השבוע מתאים למידה אחת: היום הראשון לחסד, וכן הלאה.

משא"כ שבת בחיי עליות העולמות כמ"ש שבת וינפש¹⁰² עדי"מ אדם השובת ונח ממלאכתו וחוזר לעצמותו כו'

אבל שבת היא בחינת עליית העולמות, ככתוב: "שבת וינפש". משל לאדם השובת ונח ממלאכתו וחוזר לעצמותו וכו'.

שבת שונה: בשבת העולמות עולים. הפסוק "שבת וינפש" (שמות לא, יז) נמשל לאדם שמפסיק את מלאכתו וחוזר אל עצמו הפנימי.

הנה ב' הלחמים מתחברים כאחד וזהו ענין לחם משנה שבשבת וגם זהו ענין לחם הפנים דכתיב ביום השבת יערכנו¹⁰³ כו' ונקי' לחם הפנים¹⁰⁴ שכולו פנים ואין בו אחוריים כלל

[אז] שני הלחמים מתחברים לאחד, וזהו ענין לחם משנה של שבת. וזהו גם ענין לחם הפנים, שעליו נאמר: "ביום השבת יערכנו" וכו'. הוא נקרא לחם הפנים משום שכולו פנים ואין בו אחוריים כלל.

בשבת, אם כן, שני הלחמים — של שמים ושל ארץ — מתחברים. זהו לחם משנה של סעודת שבת, וגם לחם הפנים שבמקדש, שסודר מחדש בכל שבת (ויקרא כד, ח) ונקרא לחם הפנים (שמות כה, ל), משום שהוא כולו "פנים" ואין בו "אחוריים".

ולכן צריך לחבר ב' הלחמים דשבת אחוריהם הביתה¹⁰⁵ זה לזה ופניהם לחוץ^{106, 107} להיות כולו פנים [ועמ"ש כה"ג [כהאי גוונא] בד"ה ואהיה אצלו אמוץ^{108, 109} גבי בכתף ישאו]¹¹⁰

ולכן יש לחבר את שני הלחמים של שבת כשאחוריהם פנימה, זה אל זה, ופניהם כלפי חוץ, כדי שיהיו כולם פנים. [ועיינו כמה שנכתב בדומה לזה במאמר המתחיל "ואהיה אצלו אמוץ", בעניין "בכתף ישאו".]

לכן מחזיקים את שתי החלות של שבת כשהאחוריים שלהן נוגעים זה בזה ופניהן כלפי חוץ, כך שהכול הוא "פנים", כפי שמלמד האריז"ל (פרי עץ חיים, שער השבת, פרק יז). הביטוי "אחוריהם פנימה" מזכיר את הבקר שמתחת לים שבמקדש (מלכים א ז, כה), והסוגריים מפנים למאמר "ואהיה אצלו אמוץ", העוסק ב"בכתף ישאו" (במדבר ז, ט).

והוא סוד ב' הלחמים הנ"ל לחם מן השמים ולחם מן הארץ שמתחברין כאחד כנ"ל שאף לפי קבלת וזהו סודם של שני הלחמים הנזכרים לעיל, "לחם מן השמים" ו"לחם מן הארץ", המתחברים לאחד, כנזכר לעיל. שכן גם לפי הקבלה של

שתי החלות האלה הן הפנימיות של "לחם מן השמים" ושל "לחם מן הארץ", המתחברים לאחד.

האריז"ל [הארי"י זכרוננו לברכה] בענין י"ב חלות¹¹¹ [כנגד לחם הפנים] מ"מ העיקר הם ב' החלות שעליהם מברך המוציא שמניח אותם זו בצד זו להיות פניהם לחוץ כו' וד"ל [ודי למבין]:¹¹²

האריז"ל, זכר צדיק לברכה, בעניין שתיים-עשרה החלות [כנגד לחם הפנים] — מכל מקום, העיקר הן שתי החלות שעליהן מברכים "המוציא", שאותן מניחים זו לצד זו, כשפניהן כלפי חוץ וכו'. וד"ל.

האריז"ל לימד שיש להניח על שולחן השבת שתיים-עשרה חלות, כנגד שתיים-עשרה חלות לחם הפנים; ואף על פי כן, העיקר הן שתי החלות שעליהן מברכים "המוציא", ומניחים אותן זו לצד זו כשפניהן כלפי חוץ. "וד"ל" רומז שיש כאן עומק נוסף שאינו מפורש.

קטע 9 • 12-13

סיכום

12 קיצור (א) ענין שנאמר ונתתי לך ולזרעך¹¹³ כו' לאחוזת עולם זהו ענין ירושת ארץ העליונה ברוחניות

תקציר. (1) העניין שבאמירה "ונתתי לך ולזרעך" וכו', "לאחוזת עולם": זהו ענין ירושת הארץ העליונה ברוחניות,

זהו תקצירו של המאמר, החוזר על מהלך הדברים ומוסיף מקורות. הנקודה הראשונה: הבטחת ה' לאברהם, "ונתתי לך ולזרעך... לאחוזת עולם" (בראשית יז, ח), מתייחסת לירושת הארץ העליונה ברוחניות.

שהיא באמת לאחזות עולם ועיין בבחייה פי תשא על פסוק וכל הארץ כו' ונחלו לעולם¹¹⁴ דפי עולם שהוא מכוון כנגדה דהיינו העולם הבא.

שהיא אכן "לאחזות עולם". עיינו גם ברבנו בחיי, פרשת תשא, על הפסוק "וכל הארץ" וכו', "ונחלו לעולם": "עולם" פירושו העולם המקביל לה, כלומר העולם הבא.

הארץ הרוחנית היא אכן "אחזות עולם". רבנו בחיי, על "ונחלו לעולם" (שמות לב, יג), מפרש את "לעולם" כ"לעולם המקביל לארץ", כלומר לעולם הבא.

ועיין מ"ש בענין כעיר שחברה לה יחדו¹¹⁵ בד"ה אלה פקודי¹¹⁶ והוא בזכות המילה ועיין ברכות לך לך פרשה מ"ו ועיין בזח"א [בזהר חלק א] ר"פ נח ע"פ לעולם יירשו ארץ^{117, 118, 119} ובפי יחי (דף רט"ז א')

עיינו גם במה שנכתב בעניין "כעיר שחברה לה יחדו" במאמר הפותח במילים "אלה פקודי". דבר זה הוא בזכות המילה: עיינו במדרש רבה, לך לך, פרשה מ"ו; וכן בזהר, חלק א, בתחילת פרשת נח, על הפסוק "לעולם יירשו ארץ", ובפרשת ויחי (דף רט"ז ע"א),

מקור נוסף הוא המאמר "אלה פקודי" (לקוטי תורה, פקודי), העוסק ב"כעיר שחברה לה יחדו" (תהלים קכב, ג). הארץ ניתנת בזכות המילה, כפי שעולה מן המדרש (בראשית רבה, מ"ו) ומן הזהר: בתחילת פרשת נח ובפרשת ויחי, הזהר מפרש את "ועמך כולם צדיקים לעולם יירשו ארץ" (ישעיהו ס, כא) על הנימולים ושומרי הברית.

ובפי בראשית (דף נ' סע"א [סוף עמוד א]) ע"פ עד תאות גבעות עולם^{120, 121, 122} ור"פ וארא (כ"ב א') וזהו אם לא בריתי יומם כו'¹²³

ובפרשת בראשית (דף נ' ע"א), על הפסוק "עד תאות גבעות עולם", ובתחילת פרשת וארא (כ"ב ע"א). וזהו [פירוש] "אם לא בריתי יומם" וכו',

הזהר מפרש גם את "עד תאות גבעות עולם" (בראשית מט, כו), בפרשת בראשית ובתחילת פרשת וארא, וקורא את "תאות" במשמעות של רצון. הפסוק "אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמת" (ירמיהו לג, כה) קושר את הברית לסדר הבריאה כולו.

שעל ידי זה נמשך מבחינת יומם בבחינת לילה וה"ע [וזהו ענין] חקות שמים וארץ ועמ"ש מענין פי יומם בד"ה אדני שפתי תפתח.

שעל ידו נמשך מן הבחינה של "יומם" אל הבחינה של "לילה"; וזהו ענין "חוקות שמים וארץ". עיינו גם במה שנכתב על פירוש "יומם" במאמר הפותח במילים "אדני שפתי תפתח".

באמצעות הברית נמשך אור מן הבחינה של "יומם" אל הבחינה של "לילה", וזהו מה שהפסוק מכנה "חוקות שמים וארץ". פירוש "יומם" מבואר בהרחבה במאמר "אדני שפתי תפתח".

גם כי העטרה הוא בחינת יו"ד וביו"ד נברא¹²⁴ העולם הבא. והענין כי כנען מלשון הכנעה ומלשון סוחר. קונה הכל.

וכן, מפני שהעטרה היא בחינת יו"ד, וביו"ד נברא העולם הבא. והענין הוא ש"כנען" הוא מלשון הכנעה וגם מלשון סוחר — "קונה הכול".

קשר נוסף בין המילה לארץ: העטרה המתגלית במילה מקבילה לאות יו"ד, ובעזרתה נברא העולם הבא (מנחות כט ע"ב); מכאן שהמילה קשורה לעולם הבא, העולם של אחוזת ה"עולם". התקציר מזכיר כאן את שתי המשמעויות של כנען — הכנעה ומסחר — ואת ה' כמי ש"קונה הכול".

והיינו שאתעדל"ע [שאתערותא דלעילא] המעורר אתעדל"ת [אתערותא דלתתא] להיות אליך ה' נפשי אשא¹²⁵ זהו המשיכה. ועיין ברבות וישב ר"פ פ"ו.

כלומר, אתערותא דלעילא המעוררת אתערותא דלתתא, כדי שיהיה "אליך הוי' נפשי אשא": זוהי ההמשכה. עיינו גם במדרש רבה, וישב, בתחילת פרשה פ"ו.

התקציר מתאר את ה"המשכה" של קניין זה כאתערותא דלעילא המעוררת אתערותא דלתתא, עד שאדם אומר: "אליך הוי' נפשי אשא". המדרש (בראשית רבה פו, א) מפרש את "בחבלי אדם אמשכם בעבותות אהבה" (הושע יא, ד) על כך שה' מושך את ישראל, ומביא את הפסוקים "משכני אחרך נרוצה" ו"אהבתיך נאם הוי'".

ובזח"ג [ובזהר חלק ג] פנחס (דף רמ"ט סע"ב [סוף עמוד ב]) ע"פ משכו וקחו.^{126, 127} ועיין אחר אתעדל"ת [אתערותא דלתתא] נמשך ומתגלה אה"ר [אהבה רבה] כמ"ש בד"ה ועשית בגדי קדש. זהו ענין נתינת הכסף.

וכן בזהר, חלק ג, פנחס (דף רמ"ט ע"ב), על הפסוק "משכו וקחו". ועל ידי כך, לאחר אתערותא דלתתא, נמשכת ומתגלה אהבה רבה, כפי שמבואר במאמר הפותח במילים "ועשית בגדי קדש". זהו ענין נתינת הכסף.

הזהר (פנחס רמ"ט ע"ב) מפרש את "משכו וקחו" (שמות יב, כא) כהמשכה ממקום אחד למקום אחר. לאחר אתערותא דלתתא נמשכת ומתגלה אהבה רבה, כפי שמבואר במאמר "ועשית בגדי קדש"; זהו "תשלום הכסף".

והמשכה זו על ידי המילה שבה ועל ידה מתגלים ה' חסדים שמבחינת אהבה רבה מבחי' סוכ"ע בכנס"י [בכנסת ישראל] ועיין נק' ארץ חפץ וארץ החיים¹²⁸ וארץ טובה: (ב) וזהו ענין ברית ותורה בברכת הארץ.

והמשכה זו נעשית באמצעות ברית המילה, שבה ודרכה מתגלים חמשת החסדים, שמקורם בבחינת אהבה רבה, בבחינת סובב כל עלמין, בתוך כנסת ישראל; ועל ידי כך היא נקראת "ארץ חפץ", "ארץ החיים" ו"ארץ טובה". (2) וזהו ענינם של ברית ותורה בברכת הארץ.

המשכה זו נעשית באמצעות ברית המילה, המגלה את חמשת החסדים שמקורם באהבה רבה, הבאה מסובב כל עלמין, בתוך כנסת ישראל. משום כך הארץ נקראת "ארץ חפץ" (מלאכי ג, יב), "ארץ החיים" (תהלים קמב, ו) ו"ארץ טובה". כאן מתחיל החלק השני של הסיכום: ברית ותורה בברכת הארץ.

כי הנה חכמה עילאה ביטול בעצם וחכמה תתאה ביטול היש. ברכה והודאה וזהו גם כן ההפרש בין ב' הלחמים

שהרי חכמה עילאה היא ביטול בעצם, ואילו חכמה תתאה היא ביטול היש. ברכה והודאה. וזהו גם ההבדל בין שני הלחמים:

חכמה עילאה היא ביטול בעצם, ואילו חכמה תתאה היא ביטול היש. הן מקבילות לברכה ולהודאה, וכן לשני הלחמים.

כי לחם מן השמים מזון להיות חכמה עילאה אשר לא ידעון אבותיך¹²⁹ וזהו ברכת הזן בלשון נסתר לא אתידע מי. בחינת לא נודעתי להם.^{130, 131}

כי "לחם מן השמים" הוא מזון שבאמצעותו מתהווה חכמה עילאה, "אשר לא ידעון אבותיך"; וזהו עניינה של ברכת "הזן", שנאמרת בלשון נסתר: "לא נודע מי". זו בחינת "לא נודעתי להם".

"לחם מן השמים" הוא מזון שבאמצעותו מתהווה חכמה עילאה, "אשר לא ידעון אבותיך" (דברים ח, טז). לכן ברכת "הזן" נאמרת בלשון נסתר: "לא נודע מי"; זו בחינת "לא נודעתי להם" (שמות ו, ג).

13 וברכה שניה לחם מן הארץ ביטול היש. ולכן ברכת הארץ מתחלת בנודה לך הודאה ומסיימת בברוך. והברכה השנייה היא "לחם מן הארץ" — ביטול היש. לכן ברכת הארץ מתחילה ב"נודה לך", הודאה, ומסיימת ב"ברוך".

הברכה השנייה מקבילה ל"לחם מן הארץ" — ביטול היש. לכן ברכת הארץ מתחילה בהודאה, "נודה לך", ומסיימת ב"ברוך".

והמשכה זו מחכמה עילאה בח"ת [בחכמה תתאה] בחי' ארץ זהו ע"י ברית ותורה וכנ"ל בענין שניתנה הארץ לאברהם בזכות המילה שעייז נמשך המשכה עליונה.

והמשכה זו מחכמה עילאה אל חכמה תתאה, שהיא בחינת "ארץ", נעשית באמצעות ברית ותורה; כפי שנוכר לעיל בענין נתינת הארץ לאברהם בזכות המילה, שבאמצעותה נמשכת המשכה עליונה.

המשכה מחכמה עילאה אל חכמה תתאה, הנקראת "ארץ", עוברת באמצעות ברית ותורה. משום כך, כפי שהוסבר לעיל, הארץ ניתנה לאברהם בזכות המילה, שבאמצעותה נמשכת המשכה עליונה.

ומשה שהמן ירד בזכותו נולד מהול¹³² ע"ד ומל ה' את לבבך¹³³ עמ"ש בד"ה ראה אנכי נותן: (ג) והנה כתיב זאת בריתי אשר תשמרו.¹³⁴

ומשה, שבזכותו ירד המן, נולד מהול, בדומה ל"ומל ה' את לבבך"; ראו מה שנכתב במאמר המתחיל "ראה אנכי נותן". (ג) והנה כתוב: "זאת בריתי אשר תשמרו".

משה, שבזכותו ירד המן, נולד מהול (סוטה יב ע"א), בדומה להבטחה "ומל ה' את לבבך" (דברים ל, ו) — מילה שה' עצמו עושה. העניין נדון במאמר "ראה אנכי נותן". החלק השלישי בסיכום מתחיל אפוא במילים "זאת בריתי אשר תשמרו" (בראשית יז, י).

זאת בחיי נוקבא בחינת מלכות הגם שלגבי יחוי"ע [יחודא עילאה] ח"ע [חכמה עילאה] הוא בחינת מקבל כנ"ל חוזר ונעשה בחינת דכר ומשפיע לגבי בי"ע להשפיע הביטול למטה

"זאת" היא בחינת נוקבא, בחינת מלכות. אף שלגבי יחודא עילאה, חכמה עילאה, היא בחינת מקבל, כפי שנוכר לעיל, היא חוזרת ונעשית בחינת דכר ומשפיע ביחס לבריאה, יצירה ועשיה, כדי להשפיע למטה את הביטול.

"זאת", מילה בלשון נקבה, מורה על מלכות, שהיא בחינת הנוקבא. מלכות מקבלת מיחודא עילאה ומחכמה עילאה, אך בתורה היא נעשית בחינת משפיע כלפי בריאה, יצירה ועשיה, וממשיכה אליהם את הביטול.

וזהו ואמונה כל זאת לשון נקבה וקיים עלינו לשון דכר (ועיין בזח"א [בזהר חלק א] לך צ"ג סע"ב [סוף עמוד ב] ע"פ בזאת אני בוטח).^{135, 136}

וזהו "ואמונה כל זאת", בלשון נקבה, ו"קיים עלינו", בלשון זכר. (ועיין בזהר, חלק א, לך לך, דף צג ע"ב, על הפסוק "בזאת אני בוטח".)

לכן בתפילת ערבית נאמר "ואמונה כל זאת" בלשון נקבה, ואילו "קיים עלינו" נאמר בלשון זכר. הוזהר (לך לך צג ע"ב) מפרש את ה"זאת" שבפסוק "בזאת אני בוטח" (תהילים כז, ג) כרמז לברית, כמו בפסוק "זאת אות הברית".

וזהו ענין כופל הלשון בריתך שחתמת בבשרנו (ועמ"ש מענין בשר סד"ה והיה מדי חדש בחדשו¹³⁷ גבי יבוא כל בשר להשתחוות¹³⁸ ובד"ה צו את בני ישראל את קרבני לחמי)¹³⁹

וזהו ענין הכפילות בלשון "בריתך שחתמת בבשרנו" (ועיין במה שנכתב על ענין "בשר" בסוף המאמר המתחיל "והיה מדי חודש בחדשו", בענין "יבוא כל בשר להשתחוות", ובמאמר המתחיל "צו את בני ישראל את קרבני לחמי"),

לכן יש כפילות בלשון: "בריתך" ו"שחתמת בבשרנו". בענין פירוש "בשר" מפנה המאמר לדיון בפסוק "והיה מדי חודש בחדשו... יבוא כל בשר להשתחוות" (ישעיהו סו, כג), וכן למאמר על הפסוק "צו את בני ישראל... את קרבני לחמי" (במדבר כח, ב).

וכן תורתך שלמדתנו (ועיין מ"ש ע"פ וכל בניך לימודי¹⁴⁰ הוי') והנה לחם משנה שבשבת היינו גם כן כענין ב' בחינות לחם הנ"ל

וכן "תורתך שלמדתנו" (ועיין במה שנכתב על הפסוק "וכל בניך לימודי ה'"). והנה, לחם משנה של שבת הוא גם בדומה לשתי בחינות הלחם שנזכרו לעיל,

וכן, "תורתך" ו"שלמדתנו", ובענין זה מובא הפסוק "וכל בניך לימודי ה'" (ישעיהו נד, יג). לחם משנה של שבת מקביל לשני סוגי הלחם שתוארו לעיל.

כי לחם משנה זהו ענין שכינתא עילאה ושכינתא תתאה (עיין במא"א [במאורי אור] אות למ"ד סכ"א) וה"ע [וזהו ענין] יחו"ע [יחודא עילאה] ויח"ת [ויחודא תתאה] כמ"ש בד"ה שה"ש [שיר השירים] ובשבת מתחברים יחד:¹⁴¹

כי לחם משנה הוא עניין שכינתא עילאה ושכינתא תתאה (עיינו במאורי אור, אות למ"ד, סעיף כא), וזהו עניין יחודא עילאה ויחודא תתאה, כפי שנכתב במאמר המתחיל "שיר השירים"; ובשבת הן מתחברות יחד.

לחם משנה מסמל את השכינה העליונה ואת השכינה התחתונה (עיינו במאורי אור, בערך אות למ"ד), שהן יחודא עילאה ויחודא תתאה, כפי שמוסבר במאמר "שיר השירים". בשבת שתי הבחינות מתחברות.

בעבודה

אדם יכול להשיב את נשמתו לה' כבר עכשיו, קודם זמנה, על ידי התבוננות בכל בוקר בכך שהנשמה שה' נתן לו טהורה והיא תשוב אליו: "אליך הוי' נפשי אשא". אתערווא דלתתא זו ממשיכה מלמעלה אהבה רבה בלי גבול. ה"ארץ כנען" הרוחנית, של הכנעה, ביטול ומסירות נפש, נמצאת בהישג ידה של כל נשמה יהודית, כירושו העולמית של אברהם.

שאלות לשיחה

1. באיזה מובן התקיימה הבטחתו של ה' לאברהם על הארץ גם בזמן שישראל בגלות? מהי "ארץ כנען" הרוחנית?
2. כיצד שתי פעולות הקניין של הסוחר — משיכת החפץ לתחומו ותשלום כסף — מקבילות למסירת הנשמה את עצמה ולאהבה רבה שנאה מלמעלה?
3. מה ההבדל בין ביטול בעצם לביטול היש, וכיצד ברכה והודאה, וכן "אמת" ו"אמונה", מבטאות אותם?
4. מדוע היה משה "כבד פה וכבד לשון", וכיצד גילוי ה"אנכי" בסיני נתן לבחינתו "פה"?
5. כיצד יכולה מלכות להיות גם "נוקבא" וגם "דכר", וכיצד הדבר מסביר את הביטויים הכפולים "בריתך שחתמת בבשרנו" ו"תורתך שלימדנו"?

מקורות והפניות

הערות

פסוקה 1

1 ולהבין שרש טעם קישור

לפי ההערה, הנחתו של אדמו"ר האמצעי למאמר זה נדפסה במדור ברכת המזון שבסידור, והיא פותחת במילים "הקימותי את בריתי".

הערת קה"ת

הנחת כ"ק אדה"א בסידור שער בהמ"ז (ומתחיל שם: והקימותי את בריתי). ביאור והגהות באוה"ת עקב ע' תקלג והוספה בכרך ו ע' ב"שיב. עוד הגהות שם ע' ב"שיא. וראה דרך מצותיך לו, ב.

2 שארז"ל כל שלא אמר

התלמוד פוסק: "מי שלא אמר ברית ותורה בברכת הארץ, ומלכות בית דוד בברכת 'בונה ירושלים', לא יצא ידי חובתו". המאמר מבקש למצוא את הטעם הפנימי לפסק זה.

Berakhot 49a:4 ברכות מ"ט א:ד'

מסייע לקה לרבי אילעא, דאמר רבי אילעא אמר רבי יעקב בר אבא משום רבינו: כל שלא אמר ברית ותורה בכרפת הארץ ומלכות בית דוד ב"בונה ירושלים" — לא יצא ידי חובתו.

This supports the teaching of R. El'ai who stated that R. Abba b. Aha said in the name of our master : Whoever omits the reference to the Covenant and the Torah in the benediction of "the land" and to the kingdom of the house of David in the benediction "Who...rebuildest Jerusalem" has not complied with the requirements of the law

William Davidson, Vocalized Aramaic (CC-BY-NC) • Tractate Berakot by A. Cohen, Cambridge University Press, 1921 (Public Domain)

הערת קה"ת

ברכות מט, א.

3 קושי יותר גדולה

לפי ההערה, קטע מן המאמר, החל מן "קושי גדול עוד יותר", מובא במאמרי אדמו"ר מהר"ש משנת תרל"ב.

הערת קה"ת

קטע מכאן בסה"מ תרל"ב ע' ע.

4 וברכת על הארץ

"ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלקיך על הארץ הטובה אשר נתן לך": המקור בתורה לברכת המזון. מאחר שנוכרת כאן "הארץ", אפשר היה לחשוב שהחיוב מוגבל לזמן שבו ישראל יושבים בה.

Deuteronomy 8:10 דברים ח':י'

ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלקיך עליהארץ הטובה אשר נתן לך: And thou shalt eat and be satisfied, and bless the L-RD thy G-d for the good land which He hath given thee

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

5 ונתתי לך ולזרעך אחריו . . ואתה את בריתי תשמור

הבטחת ה' לאברהם את ארץ כנען "לאחוזות עולם", שנאמרה בפרשת ברית המילה. המאמר ישאל כיצד עומדת הבטחה זו בזמן שישראל בגלות.

Genesis 17:8 בראשית י"ז:ח'

ונתתי לך ולזרעך אחריו את ארץ מגרית את כל-ארץ כנען לאחוזת עולם והייתי להם לאלקים:

And I will give unto thee, and to thy seed after thee, the land of thy sojournings, all the land of Canaan, for an everlasting possession; and I will be their G-d

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

בראשית יז, ח-ט.

6 ואתה את בריתי תשמור אתה וזרעך אחריו לדורותם

הפסוק הבא מיד לאחר הבטחת הארץ, ובו נפתחת מצוות המילה. סמיכות הפסוקים מלמדת שהארץ ניתנה בזכות המילה.

Genesis 17:9 בראשית י"ז:ט'

ויאמר אלקים אל-אברהם ואתה את-בריתי תשמור אתה וזרעך אחריו לדורותם:

And G-d said unto Abraham: 'And as for thee, thou shalt keep My covenant, thou, and thy seed after thee throughout their generations

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

פסוקה 2

7 ומלשון תגר וסוחר

ההערה מפנה את הקורא להערה באור התורה על עקב, העוסקת במאמר זה, וכן לאור התורה על ואתחנן, לעניין פירוש "כנען" כ"תגר" ו"סוחר".

הערת קה"ת

ראה באוה"ת עקב ע' תקלג הערה. וראה גם אוה"ת פ' ואתחנן ע' קכט.

8 כנען בידו מאזני מרמה

"כנען בידו מאזני מרמה, לעשוק אהב". הוכחה נוספת לכך ש"כנען" פירושו סוחר.

Hosea 12:8 הושע י"ב:ח'

כנען בידו מאזני מרמה לעשוק אהב:

As for the trafficker, the balances of deceit are in his hand. He loveth to oppress

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

9 כתיב קונה הכל

המראה מקום של קה"ת למילים האלה (ההערה למטה).

הערת קה"ת

נוסח תפלת שמו"ע.

10 בד"ה מי יתנך כאח לי

מאמר זה מפרש את "אמצאך בחוץ" כמתייחס לאנשים העוסקים בעסקיהם ואינם יכולים ללמוד תורה כל הזמן; גם כשהם "בחוץ", ה' מוצא אותם. המאמר משווה זאת לתענוג הבא מלימוד התורה, הנמשך אל הנשמות שבגן עדן.

הערת קה"ת

תו"א פ' תרומה פ, ב.

"מי יתנך כאח לי, יונק שדי אמי; אמצאך בחוץ, אשקך". פסוק זה פותח את המאמר בתורה אור שאליו מפנה אדמו"ר הזקן להרחבה על "קונה הכול".

Song of Songs 8:1 שיר השירים ח':א'

מי יתנך כאח לי יונק שדי אמי אמצאך בחוץ אשקך גם לא-יבזו לי:

כבת אחת.

Rosh Hashanah 18a ראש השנה י"ח א

הערת קה"ת

תפלת זכרונות מוסף דר"ה. וראה ר"ה יח, א.

17 בזהר במחשבה אחת ברא את העולם

הזהר אומר שכאשר עלה ברצונו של ה' לברוא את עולמו, עלו כל העולמות במחשבה אחת, ובאמצעות מחשבה זו, שהיא חכמה, נבראו כולם. כאן הדבר מראה שמצד ה', הבריאה אינה זקוקה לרצף ארוך של שלבים.

Zohar II, 20a זח"ב כ, א

הערת קה"ת

זח"ב כ, א להדיא כן. ח"ב (רעו, סע"ב) במחשבה כו' ברא עלמא כו'. ועל"ק נצבים (מו, ג) ובמדרש איתא, יעו"ש. ועל"ק שה"ש (יז, ד). ובפ' אחרי (כו, סע"ב). ובפ' נשא (כ, ד) כמ"ש בזהר ובמדרש, יעו"ש. ושם (כח, ב). ועל"ק תצא (לה, א). ושם בשה"ש (ט, ב). ונ[סמן] ע"ש [כ].

18 והלא במאמר א'

המראה מקום של קה"ת למילים האלה (ההערה למטה).

הערת קה"ת

אבות רפ"ה.

19 והלא במאמר

"בעשרה מאמרות נברא העולם. מה הדבר מלמד? וכי לא היה יכול להיברא במאמר אחד?" שאלת המשנה תומכת בנקודה שדי היה במעשה אחד של ה'.

Pirkei Avot 5:1 משנה אבות ה"א

בעשרה מאמרות נברא העולם. ומה תלמוד לומר, והלא במאמר אחד יכול להפראות, אלא להפריע מן הרשעים שמאבדו את העולם שנברא בעשרה מאמרות, ולתן שכר טוב לצדיקים שמקיימו את העולם שנברא בעשרה מאמרות:

With ten utterances the world was created. And what does this teach, for surely it could have been created with one utterance? But this was so in order to punish the wicked who destroy the world that was created with ten utterances, And to give a good reward to the righteous who maintain the world that was created with ten utterances

Torat Emet 357 (Public Domain) • Mishnah Yomit by Dr. Joshua Kulp (CC-BY)

20 נבואתו של ישעיהו על צור: "אשר סוחריה שרים, כנעניה נכבדי ארץ". מכאן ש"כנעני" פירושו סוחר.

Isaiah 23:8 ישעיהו כ"ג:ח

מי יעץ זאת עליצר המעטירה אשר סחריה שרים כנעניה נכבדי ארץ:

Who hath devised this against Tyre, the crowning city, Whose merchants are princes, Whose traffickers are the honourable of the earth

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

פסקה 3

21 כי חפץ חסד

"מי אל כמוך... כי חפץ חסד הוא". אדמו"ר הזקן משתמש בפסוק זה ביחס לשלב הראשון של הבריאה, שנוצר מרצונו של ה' בלבד.

Micah 7:18 מיכה ז':יח

מיאל כמוך נשא עון ועבר עליפשע לשאריה נחלתו לא יחזיק לעד אפו כי ירחיק חסד הוא:

Oh that thou wert as my brother, That sucked the breasts of my mother! When I should find thee without, I would kiss thee; Yea, and none would despise me

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

12 בפע"ח שער העמידה פי"ד

ההערה מפנה לאור התורה על שבועות, שם נדון בהקשר נוסף הקטע הזה מפרי עץ חיים על "קונה הכול".

הערת קה"ת

ראה אוה"ת שבועות ע' קפא.

13 כי ע"י קונה שהוא מזל עילאה

על המילים "קונה הכול" בתפילת העמידה כותב האריז"ל, שבאמצעות "קונה", שהוא המזל העליון, מתהווה היסוד של ז"א, הנקרא "הכול". אדמו"ר הזקן מצטט זאת כדי לבאר את המשמעות הפנימית של ה' כ"קונה".

Pri Etz Chaim, Gate of the Silent Prayer 14:2 פרי עץ חיים, שער

העמידה י"ד:ב'

גם תכין עם הנ"ל, כי ע"י קונה שהוא מזל עלאה, נעשה יסוד דו"א הנקרא הכל, כנזכר בכמה מקומות, איך נה"י דו"א הם תמיד ע"י תוספת הם באים, לכן אחיות החיצונים בהם. וז"ס תחום שבת, ולפי שהם באים מחדש, לכן צריך לאור עליון דא"א לזיווג שלו כנ"ל, להאציל נה"י דו"א מחדש, ולכן ב' פעמים נרמז כאן א"א, א' הוא באל עליון, שהוא אריך אנפין, שהוא הכתר הנקרא אל עליון, שהוא הגומל חסדים, שהם נה"י דועיר אנפין, המוציא אותם בסוד תוספת מחדש, מלשון ויגמל שקדים. וגם הוא קונה בסוד מזל כנ"ל, ומוציא ...

Pri Etz Chaim (Public Domain)

14 ואין ערוך

"רבות עשית אתה, הוי אלקי ... אין ערוך אליך". אדמו"ר הזקן משתמש בביטוי כדי לתאר את המרחק האינסופי בין עצמות ה' לבין כל דרגה של אור.

Psalms 40:6 תהילים מ':ו

רבות עשית אתה ה' אלקי נפלאותיך ומחשבתך אלינו אין ערך אליך אגידה ואדברה עצמו מספר:

Many things hast Thou done, O L-RD my G-d, even Thy wonderful works, and Thy thoughts toward us; there is none to be compared unto Thee! If I would declare and speak of them, they are more than can be told

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

תהלים מ, ו.

15 ומלין דהדיוטא

הזהר אומר שאין זה מכבודו של מלך לומר דברים של אדם פשוט, ועל אחת כמה וכמה שלא לכתוב אותם. כאן המשל מתאר כיצד אפילו הצמצום הראשון הוא ירידה עבור ה'.

Zohar III, 149b זח"ג קמט, ב

הערת קה"ת

זח"ג קמט, ב.

16 צופה ומביט עד סוף כל הדורות

רבי יוחנן מלמד שבראש השנה כל הברואים "נסקרינן בסקירה אחת". אדמו"ר הזקן משתמש בכך כדי להראות שכל ההיסטוריה נמצאת לפני ה'

26 ולכן גם מעתה יחזירנה אליו ית' גם קודם זמנה

בסוף פרק מ"א בתניא, שהמאמר מצטט, מפרש אדמו"ר הזקן את ברכת הבוקר כך: מכיוון שאתה הפחת בי את הנשמה ואתה עתיד ליטלה ממני, אני מוסר אותה לך עכשיו, ככתוב: "אליך הוי' נפשי אשא". הדבר נעשה באמצעות קשירת המחשבה והחיבור לדברי תורה ותפילה.

Tanya, Likkutei Amarim 41:24 תניא, חלק ראשון; ליקוטי אמרים מ"א:כ"ד

וזהו שתקנו בתחלת ברכות השחר קודם התפלה: "אלקי, נשמה וכי ואתה נפחתה כי ואתה עתיד ליטלה ממני כו", כלומר, מאחר שאתה נפחתה כי ואתה עתיד ליטלה ממני, לכן, מעתה אני מוסר ומחזירה לך לייחודה באחדותך, וכמו שכתוב: "אלקי, הוי' נפשי אשא", והיינו, על ידי התקשרות ממשבתי במחשבתך ודיבורי בדיבורך - באותיות התורה והתפלה, ובפרט באמירה לה' לנכח, כמו "פרוך אתה", וקהאי גוונא.

Kehot Publication Society (CC-BY-NC)

27 צרורה בצרור החיים

ברכת אביגיל לדוד, שנפשו תהיה "צרורה בצרור החיים את הוי' אלקיך". כאן היא מתארת את יעדה של הנשמה בעלייתה אל מקורה.

I Samuel 25:29 שמואל א כ"ה:כ"ט

ויקם אדם לרדףך ולבקש את־נפשך והייתה נפש אדני צרורה בצרור החיים את ה' אלקיך ואת נפש איביך קלענה בתוך כף הקלע:

And though man be risen up to pursue thee, and to seek thy soul, yet the soul of my lord shall be bound in the bundle of life with the L-RD thy G-d; and the souls of thine enemies, them shall he sling out, as from the hollow of a sling

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

ש"א כה, כט.

28 בדי"ה להבין פי ענין י"ג מדות

המאמר ההוא מתאר את הליכת הנשמה אל ה', הנובעת מהתכונות בכך שהעולם כולו, ואפילו ימות המשיח ותחיית המתים, מוגבל בזמן, ושהזמן עצמו נברא. זו אותה התכונות שמביאה כאן את הנשמה למסור את עצמה להי' עוד לפני זמנה.

הערת קה"ת

ראה לקמן ר"ה סא, א.

29 טורי דפרודא

הוזהר מכנה את המדרגות שמתחת לנקודה שבה "משם יפרד" (בראשית ב:10) "הרי ההפרדה". אדמו"ר הזקן משתמש בביטוי לתיאור תחום הפירוד שממנו הנשמה עולה.

Zohar I, 158a זח"א קנח, א

הערת קה"ת

זח"א קנח, א.

30 המגביהי לשבת

"מי כהוי' אלקינו המגביהי לשבת". פסוק זה פותח מאמר שאדמו"ר הזקן מזכיר; המילה "המגביהי" חולקת שורש עם "הגבהה", כלומר הרמת החפץ לשם קנייתו.

Psalms 113:5 תהילים קי"ג:ה

מי כהי' אלקינו המגביהי לשבת:

Who is like unto the L-RD our G-d, That is enthroned on high

Who is a G-d like unto Thee, that pardoneth the iniquity, And passeth by the transgression of the remnant of His heritage? He retaineth not His anger for ever, Because He delighteth in mercy.

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

מיכה ז, יח.

22 ואח"כ תלוי במעשה התחתונים

הערת קה"ת מפנה למקום שבו זה מתבאר עוד: Etz Chaim.

הערת קה"ת

ראה ע"ח בשי הכללים פ"ב. ש"י רפ"א. שט"ל ד, ב.

23 אם ישים אליו לבו

"אם ישים אליו לבו, רוחו ונשמתו אליו יאסוף". כאן יש לקרוא את הפסוק, כמו בזוהר, על אדם המפנה את לבו אל ה' ובכך אוסף את נשמתו אליו.

Job 34:14 איוב ל"ד:יד

אם־ישים אֵלָיו לִבּוֹ וְרוּחוֹ וְנִשְׁמָתוֹ אֵלָיו יֶאֱסֹף:

If He set His heart upon man, If He gather unto Himself his spirit and his breath

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

איוב לד, יד.

24 אליך ה' נפשי אשא

"אליך הוי' נפשי אשא". אדמו"ר הזקן משתמש בפסוק זה ביחס למסירת הנפש, לאתערותא דלתתא, ובהמשך גם ביחס לאהבה הפחותה של "בכל נפשי".

Psalms 25:1 תהילים כ"ה:א

לְדָוִד אֱלֹהִים ה' נַפְשִׁי אֲשֹׂא:

of David. Unto Thee, O L-RD, do I lift up my soul [A Psalm]

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

תהלים כה, א.

25 נשמה שנתת בי טהורה היא ואתה עתיד ליטלה ממני

הברכה הנאמרת בקימה: "אלקי, נשמה שנתת בי טהורה היא... ואתה עתיד ליטלה ממני". ההתבוננות בה מניעה את האדם למסור את נשמתו להי' כבר עכשיו.

Berakhot 60b:4 ברכות ס"ב:ד

פי מתער אומר: "אלקי, נשמה שנתת בי טהורה. אתה יצרתה בי, אתה נפחתה בי, ואתה משמרה בקרבי, ואתה עתיד ליטלה ממני ולהחזירה בי לעתיד לבא. כל זמן שהנשמה בקרבי מודה אני לפניך ה' אלקי ואלקי אבותי, רבון כל העולמים, אדון כל הנשמות. ברוך אתה ה', המחזיר נשמות לפגרים מתים".

When he awakens he says : "O my G-d, the soul which Thou hast given me is pure. Thou didst create it within me, Thou didst breathe it into me, Thou preservest it within me, and Thou wilt take it from me, but wilt restore it unto me hereafter. So long as the soul is within me, I will give thanks unto Thee, O L-rd my G-d and G-d of my fathers, Sovereign of all worlds, L-rd of all souls. Blessed art Thou, O L-rd, Who ... restorest souls unto dead

William Davidson, Vocalized Aramaic (CC-BY-NC) • Tractate Berakot by A. Cohen, Cambridge University Press, 1921 (Public Domain)

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

31 משכני אחריו נרוצה

"משכני, אחריו נרוצה". "משכני" פירושו משיכה — מעשה הקניין שבו אדם רוכש חפץ; כאן הכוונה לכך שהי' מושך אליו את הנשמה.

Song of Songs 1:4 שיר השירים א:ד'

מִשְׁכְּנִי אַחֲרַיִךְ נְרוּצָה הִבִּיאֵנִי הַמֶּלֶךְ הַדָּרִיז נְגִילָה וְנִשְׁמָחָה בְּךָ נִזְכִּירָה לְדִידִךְ מִזֵּין מִיִּשְׂרָאֵל אֲהַבּוּךָ:

Draw me, we will run after thee; The king hath brought me into his chambers; We will be glad and rejoice in thee, We will find thy love more fragrant than wine! Sincerely do they love thee

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

32 רוח אייתי רוח וממשיך רוח

הזוהר למד מלמד שהכול תלוי ברצון: "רוח מושכת רוח ומביאה רוח", ומביא את הפסוק "אם ישים אליו לבו". כאן הכוונה היא שהתעוררות הנשמה מושכת את ההתעוררות מלמעלה.

Zohar II, 162b זח"ב קסב, ב

הערת קה"ת

ראה זח"ב קסב, ב.

33 אהבתי אתכם אמר ה'

"אהבתי אתכם, אמר הוי'". אדמו"ר הזקן מביא פסוק זה כדי להצביע על האהבה הגדולה שבאה מלמעלה.

Malachi 1:2 מלאכי א:ב'

אֶהְבֵּתִי אֶתְכֶם אָמַר ה' וְאִמְרַתֶּם בְּמָה אֶהְבֵּתֵנוּ הַלּוֹא־אֵךְ עָשׂוֹ לְיַעֲקֹב נֶאֱמַר ה' וְאֵהְבֵנוּ אֶת־יַעֲקֹב:

I have loved you, saith the L-RD. Yet ye say: 'Wherein hast Thou loved us?' Was not Esau Jacob's brother? Saith the L-RD; Yet I loved Jacob

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

מלאכי א, ב.

34 ואהבת את ה"א

"ואהבת את הוי' אלקיך בכל לבבך, ובכל נפשך ובכל מאודך". "בכל נפשך" היא האהבה הקטנה יותר, ואילו "בכל מאודך" היא האהבה הגדולה, שאין לה גבול.

Deuteronomy 6:5 דברים ו:ה'

וְאָהַבְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־לִבְּךָ וּבְכָל־נַפְשְׁךָ וּבְכָל־מְאֹדְךָ:

And thou shalt love the L-RD thy G-d with all thy heart, and with all thy soul, and with all thy might

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

דברים ו, ה.

35 נכסף נכספתה לבית אביו

לבן אומר ליעקב: "נכסוף נכספת לבית אביו". המילה "נכסוף" מראה שכסף פירושו געגוע.

Genesis 31:30 בראשית ל"א:ל'

וְעַתָּה הִלֵּךְ הַלְכְּתָּ כִּי־נִכְסַף נִכְסַפְתָּה לְבֵית אָבִיךָ לָמָּה גִנַּבְתָּ אֶת־אֱלֹקָי:

And now that thou art surely gone, because thou sore longed after thy father's house, wherefore hast thou stolen my gods?

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

בראשית לא, ל.

36 גביע הכסף

יוסף מצווה להניח באמתחת בנימין "את גביעי, גביע הכסף". אדמו"ר הזקן קושר את גביע הכסף לאהבה הגדולה הנקראת כסף, ואת יוסף לצדיק העליון, יסוד.

Genesis 44:2 בראשית מ"ד:ב'

וְאֶת־גְּבִיעִי גְבִיעַ הַכֶּסֶף תִּשִּׂים בְּפִי אֲמַתְחַת הַקֶּטָן וְאֶת כֶּסֶף שְׁבָרוֹ וַיַּעַשׂ כְּדָבָר יוֹסֵף אֲשֶׁר דִּבֶּר:

And put my goblet, the silver goblet, in the sack's mouth of the youngest, and his corn money.' And he did according to the word that Joseph had spoken

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

37 ארבע מאות שקל כסף

אברהם שוקל לעפרון "ארבע מאות שקל כסף עובר לסוחר" תמורת מערת המכפלה. אדמו"ר הזקן מפרש את הכסף כגעגוע, ואת "עובר לסוחר" כמקורו הנעלה.

Genesis 23:16 בראשית כ"ג:ט"ז

וַיִּשְׁמַע אַבְרָהָם אֶל־עֲפְרוֹן וַיִּשְׁקַל אַבְרָהָם לְעֲפְרוֹן אֶת־הַכֶּסֶף אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּאֲזֵנֵי בְנֵי־חֵת אַרְבַּע מֵאוֹת שֶׁקֶל כֶּסֶף עֹבֵר לְסוֹחֵר:

And Abraham hearkened unto Ephron; and Abraham weighed to Ephron the silver, which he had named in the hearing of the children of Heth, four hundred shekels of silver, current money with the merchant

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

בראשית כג, טז.

38 שהם ת' עלמין דכסופין

הערת קה"ת מפנה לה Zohar I, 123a למילים האלה.

Zohar I, 123a זח"א קכג, א

הערת קה"ת

זח"א קכג, א.

39 זה יתנו כל העובר על הפקודים

"זה יתנו, כל העובר על הפקודים: מחצית השקל". כך נפתח מאמר שאליו מתייחס אדמו"ר הזקן; המילה "העובר" היא אותה מילה כמו "עובר לסוחר".

Exodus 30:13 שמות ל"ג:יג

זֶה יִתְּנוּ כָל־הָעֹבֵר עַל־הַפְּקוּדִים מִחֲצִית הַשֶּׁקֶל בַּשֶּׁקֶל הַקֹּדֶשׁ עֶשְׂרִים גֶּרָה הַשֶּׁקֶל מִחֲצִית הַשֶּׁקֶל תְּרוּמָה לַה'

This they shall give, every one that passeth among them that are numbered, half a shekel after the shekel of the sanctuary—the shekel is twenty gerahs—half a shekel for an offering to the L-RD

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

4 פסקה

40 בדיה וישב יעקב

הטקסט עצמו מציין שהמאמר דן בארץ כנען במשמעות של "סוחר"; ההערה

מוזה אותו כמאמר שכתורה אור לפרשת וישב.
הערת קה"ת
תוי"א פ' וישב.

41 ארץ זבת חלב ודבש

בסנה הנוער מבטיח ה' להביא את ישראל אל ארץ טובה ורחבה, אל ארץ זבת חלב ודבש. אדמו"ר חזקן מפרש את החלב והדבש כשתי תוצאות של האהבה הגדולה.

Exodus 3:8 שמות ג' ח'

וְאָרֶץ לְהַצִּילוֹ מִיַּד מִצְרַיִם וְלְהַעֲלֹתוֹ מִן־הָאֶרֶץ הַהִוא אֶל־אֶרֶץ טוֹבָה וְרַחֲבָה וְזֶבֶת חֶלֶב וְדֶבֶשׁ אֶל־מְקוֹם הַכְּנָעֲנִי וְהַחִתִּי וְהָאֱמֹרִי וְהַפְּרִזִּי וְהַחִוִּי וְהַיְבוֹסִי:

and I am come down to deliver them out of the hand of the Egyptians, and to bring them up out of that land unto a good land and a large, unto a land flowing with milk and honey; unto the place of the Canaanite, and the Hittite, and the Amorite, and the Perizzite, and the Hivite, and the Jebusite

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

שמות ג, ח. ועוד.

42 הערת קה"ת מפנה Ezekiel 20:15 למילים האלה.

Ezekiel 20:15 יחזקאל כ' ט"ו

וְגַם־אֲנִי נִשְׁאֲתִי יָדִי לָהֶם בְּמִדְבָּר לְכַלְתִּי אוֹתָם אֶל־הָאֶרֶץ אֲשֶׁר־נָתַתִּי זֶבֶת חֶלֶב וְדֶבֶשׁ צְבִי הִיא לְכָל־הָאֲרָצוֹת:

Yet also I lifted up My hand unto them in the wilderness, that I would not bring them into the land which I had given them, flowing with milk and honey, which is the beauty of all lands

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

43 אהבה בתענוגים

"מה יפית ומה נעמת, אהבה בתענוגים". כאן מדובר באהבה שהיא תענוג טהור, המסומל בדבש.

Song of Songs 7:7 שיר השירים ז':

מִה־יָפִית וּמִה־נְעֻמַּת אֲהָבָה בְּתַעֲנוּגִים:

How fair and how pleasant art thou, O love, for delights

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

44 אז תתענג על ה'

"אז תתענג על הוי", נאמר על מי שמכבד את השבת. הדבר מלמד שאפשר להתענג על ה' עצמו.

Isaiah 58:14 ישעיהו נ"ח:י"ד

אֲזַ תִּתְעַנֵּג עַל־הַבְּרִית וְהַרְפִּיכָהּ עַל־[בְּרִיתִי] (במותי) אֶרֶץ וְהֶאֱכַלְתָּהּ נַחֲלַת יַעֲקֹב אֲבִיךָ כִּי פִי הַבְּרִית הַזֶּה:

Then shalt thou delight thyself in the L-RD, And I will make thee to ride upon the high places of the earth, And I will feed thee with the heritage of Jacob thy father; For the mouth of the L-RD hath spoken it

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

ישעיה נח, יד.

45 רחבה מצותך מאד

"לכל תכלה ראיתי קץ, רחבה מצותך מאד". המילה "מאד" מסמלת את מה שאין לו גבול.

Psalms 119:96 תהילים קי"ט:צ"ו

לְכָל־תִּכְלָה רָאִיתִי קֶץ רַחֲבָה מִצְוֹתֶךָ מְאֹד:

I have seen an end to every purpose; but Thy commandment is exceeding broad

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

תהלים קיט, צו.

פסקה 5

46 והנה המשכת אה"ר זו למטה היא בחיי מצות מילה

ההערה מצטטת שם את הצמח צדק: "כלומר, המשכת אהבה רבה זו היא חמשת החסדים, ששורשם מעתיק יומין המאיר בבינה... והיא האהבה שלמעלה מן השכל".

הערת קה"ת

"ור"ל המשכת אה"ר זו זהו ענין הה"ח ששרשם מעיי המאיר בבינה. . שזהו ענין האהבה שלמעלה מהשכל" — אוה"ת ראה ע' תרסה. ראה סה"מ תרל"ו כרך ב ע' רנה.

47 וע' זוהר פ' פנחס דרש"ו ע"ב

הזוהר שם מדבר על הברית ועל "האות יו"ד של שדי", שלמענה קינא פניחס. אדמו"ר חזקן מביא זאת כדי לבאר את הקשר בין עטרת המילה שנחשפה לבין האות יו"ד.

Zohar, Pinchas 9:35 ספר זוהר, פנחס ט':ל"ה

48 אין ישראל נגאלין אלא בצדקה

הקטע הזה מכאן את המילה והפריעה כהסרת הכיסויים הגסים והדקים מעל הנקודה הפנימית שבלב, וכגילוי אהבה שלמעלה מהשכל, "למען חייד". הוא שופך אור על האופן שבו המילה ממשיכה את האהבה רבה.

Tanya, Iggeres HaKodesh 4:1 תניא, אגרת הקדש ד':א'

אִין יִשְׂרָאֵל נִגְאָלִין אֶלָּא בְּצִדְקָה, שְׁנֵאמַר "וְשָׁכֵחַ בְּצִדְקָה". כְּתִיב: "צִדְקָה לְפָנָיו יְהִלֵּךְ", וְהִנֵּה לִקְהָל־לְמִימְרִי: "לֵךְ". אֲךָ הַעֲנֵן, עַל פִּי מַה שֶּׁכָּתוּב "לֵךְ אֲמַר לְבִי בְּקֶשׁוֹ פְּנִי", פִּירוּשׁ, בְּקֶשׁוֹ פְּנִימִית חֶלֶב. כִּי הֵנָּה, בְּלֶהֱבִי יִסּוּד הָאֵשׁ הָאֱלֹקִית שֶׁבִּלְבִי (נוסח אחר: הֵנָּה, בְּחֶלֶב יִסּוּד הָאֵשׁ הָאֱלֹקִית שֶׁבִּלְבִי) יֵשׁ בִּי בְּחִינּוֹת: בְּחִינַת חִיצוֹנוּת, וּבְחִינַת פְּנִימוּת.

Kehot Publication Society (CC-BY-NC)

49 ערלה היא בחי' יניקת ואחיות החיצוני

המראה מקום של קה"ת למילים האלה (ההערה למטה).

הערת קה"ת

ראה לקו"ת פ' לך ב' בטעמי המצות ד"ה מצות מילה וכונות".

פסקה 6

50 כל שלא אמר אמת ואמונה

רבה בר חיננא סבא, בשם רב: כל מי שלא אמר בבוקר "אמת ויציב" ובערב "אמת ואמונה", לא יצא ידי חובתו. אדמו"ר חזקן משתמש בהקבלה זו כדי להסביר את הברית ואת התורה בברכת הארץ.

Berakhot 12a:23-24 ברכות י"ב א' כ"ג-כ"ד

אָמַר רַבָּה בַּר חִינָנָא סְבָא מִשְׁמִיָּה דְּרַבִּי: כָּל שֶׁלֹּא אָמַר "אֱמֶת וַיִּצִיב" שְׁחִרְתִּי, וְ"אֱמֶת וַאֲמוּנָה" עֲרַכִּית — לֹא יֵצֵא יָדֵי חוֹבָתוֹ, שְׁנֵאמַר: "לְהַגִּיד

בְּבֹקֶר חֹסְדָּךְ וְאִמּוּנָתְךָ בְּלֵילוֹתָיִךְ. וְאָמַר רַבָּה בְּרַחֲמֵי רַבִּי חִינָנָא [סְבָא] מִשְׁמִיחָא דְרַב: הִמְתַּפְּלֵל, קָשָׁהּוּא כּוּרַע כּוּרַע בְּבֹרֶךְ, וְקָשָׁהּוּא זֹקֵף — זֹקֵף בְּשֵׁם Rabbah b. Hinnana the Elder said in the name of Rab : Whoever does not recite "True and firm" in the morning and "True and trustworthy" in the evening has not fulfilled his obligation ; as it is said, "To declare Thy lovingkindness in the morning and Thy faithfulness in the night-seasons" (Ps. xcii. 3). Rabbah b. Hinnana [the Elder] also said in the name of Rab : When one prays [the Tefillah] and has to bow, he should bow at the word "Blessed" ; and when returning to ... the

William Davidson, Vocalized Aramaic (CC-BY-NC) • Tractate Berakot by A. Cohen, Cambridge University Press, 1921 (Public Domain)

הערת קה"ת

ברכות יב, א. ראה יהל אור ע' שלב.

51 באמת ואמונה . כל זאת לשון נוקי ואח"כ וקיים עלינו לשון זכר

הקטע מסביר את המילים "ואמונה כל זאת וקיים עלינו": באצילות מלכות נקראת "זאת", בלשון נקבה, ואילו בירידתה לבריאה, יצירה ועשיה היא מכונה בלשון זכר — "קיים", כמו "ראש לשועלים". הוא מביא גם את דברי הוזהר (Balak 187a), שמלכות דאצילות נקראת "מלאך" ביחס לאבא ואמא ולהו"י בירידתה, ומפנה בחזרה למאמר זה בפרשת עקב, בעניין ברכת המזון.

הערת קה"ת

ראה גם לקמן ר"ה נג, ב. סידור שער בהמ"ז קיב, ד. מאמרי אדה"א — נ"ך ע' כג.

52 הנני ממטיר לכם לחם מן השמים

הבטחת ה' על המן: "הנני ממטיר לכם לחם מן השמים". זהו הלחם הראשון מבין שני הלחמים.

Exodus 16:4 שמות ט"ז:ד'

וַיֹּאמֶר ה' אֶל־מֹשֶׁה הֲנִי מִמְטִיר לָכֶם לֶחֶם מִן־הַשָּׁמַיִם וְיֵצֵא הָעָם וְלָקְטוּ דְבַר־יוֹם בְּיוֹמוֹ לְמַעַן אֲנֹסְנוּ הַיֶּלֶךְ בְּתוֹרַתִי אִם־לֹא:

Then said the L-RD unto Moses: 'Behold, I will cause to rain bread from heaven for you; and the people shall go out and gather a day's portion every day, that I may prove them, whether they will walk in My law, or not

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

שמות טז, ד.

53 להוציא לחם מן הארץ

"מציח חציר לבהמה... להוציא לחם מן הארץ". זהו הלחם השני — מזון רגיל הצומח מן האדמה.

Psalms 104:14 תהילים ק"ד:יד'

מַצִּיחַ חֲצִיר לְבִהֶמָּה וְעֹשֶׂב לְעִבְדַת הָאָדָם לְהוֹצִיא לָחֶם מִן־הָאָרֶץ:

Who causeth the grass to spring up for the cattle, And herb for the service of man; To bring forth bread out of the earth

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

תהלים קד, יד.

54 חכמות בחוץ תרונה

"חכמות בחוץ תרונה". את לשון הרבים "חכמות" מפרשים כשתי בחינות

של חכמה, עליונה ותחתונה.

Proverbs 1:20 משלי א':כ'

חֲכָמוֹת בַּחוּץ תִּרְנֶה בְּרַחֲבוֹת תִּתֵּן קוֹלָהּ:

Wisdom crieth aloud in the streets, she uttereth her voice in the broad places

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

משלי א, כ.

55 חכים ולא בחכמה ידיעא

המראה מקום של קה"ת למילים האלה (ההערה למטה).

הערת קה"ת

ת"ז בהקדמה (פתח אלי').

56 חכים ולא בחכמה ידיעא

"כ"פתח אליהו" פונה אליהו לה': "אתה הוא חכים ולא בחכמה ידיעא". כאן הכוונה לחכמה העליונה, שאי אפשר להשיגה.

Tikkunei Zohar 17b:3-4 תקוני זוהר י"ז ב:ג-ד'

אנת חכים ולא בחכמה ידיעא. אנת הוא מבין ולא מבינה ידיעא. לית לך אתר ידיעא אלא לאשתמודעא תוקפך וחילך לבני נשא. ולאחזאה לון איך אתנהיג עלמא בדינא וברחמי דאינון צדק ומשפט כפום עובדיהון דבני נשא. דין איהו גבורה. משפט עמודא דאמצעיתא. צדק מלכותא קדישא. מאוני צדק *תרין סמכי קשוט. הין צדק אות ברית. כלא לאחזאה איך אתנהיג עלמא.

Constantinople, 1740 (CC-BY-NC)

57 מלכותו בכל משלה

"הוי בשמים הכין כסאו, ומלכותו בכל משלה". מלכות ה' על "הכול" מקשרת את מלכות עם החכמה שיצרה את "הכול".

Psalms 103:19 תהילים ק"ג:י"ט

ה' בִּשְׁמַיִם הִכִּין כִּסְאוֹ וּמַלְכוּתוֹ בְּכָל מְשָׁלָה:

The L-RD hath established His throne in the heavens; And His kingdom ruleth over all

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

תהלים קג, יח.

58 וכולם בחכמה עשית

"מה רבו מעשיך הוי, כולם בחכמה עשית". על פי הפסוק הקודם, החכמה שבאמצעותה נברא העולם היא החכמה התחתונה, מלכות.

Psalms 104:24 תהילים ק"ד:כ"ד

מַה־רְבּוֹ מַעֲשֵׂיךָ ה' כָּל־כִּחֶמָּה עָשִׂיתָ מְלֶאכָה הָאָרֶץ וְהַיָּם:

How manifold are Thy works, O L-RD! In wisdom hast Thou made them all; The earth is full of Thy creatures

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

59 דכולא קמי' כלא

הוזהר מלמד שה' הוא שורש כל העולמות, "וכלא קמיה כלא חשיב" — והכול לפנינו נחשב לאין. זהו הביטול העצמי המהותי של החכמה העליונה.

Zohar I, 11b זח"א יא, ב

הערת קה"ת

זח"א יא, ב.

60 המברך את הגפן

המראה מקום של קה"ת למילים האלה (ההערה למטה).
הערת קה"ת
כלאים רפ"ז.

61 המברך את הגפן

המשנה דנה ב"המברך את הגפן בארץ" — מכופף ענף אל תוך האדמה כדי שישתרש. המילה "ברכה" קשורה לכך, ומציינת המשכה כלפי מטה.

Mishnah Kilayim 7:1 משנה כלאים ז':א'

המברך את הגפן בארץ, אם אין עפר על גבה שלשה טפחים, לא יביא זרע עליה, אפילו הקריכה בדרך או בסילון. הקריכה בסלע, אף על פי שאין עפר על גבה אלא שלש אצבעות, מותר להביא זרע עליה. הארככה שבגפן, אין מודדין לה אלא מן העקר השני:

If one has bent a vine into the ground [and then brought it back up elsewhere], then if there is not soil over it to the height of three handbreadths, he may not sow seed above it, even if he bent [and conducted it underground] through a gourd or through a pipe. If he bent it [and conducted] it through rocky soil, then even if there is not soil over it only to the height of three fingerbreadths, it is permitted to sow ... seed above it. As for a knee-like

Torat Emet 357 (Public Domain) • Mishnah Yomit by Dr. Joshua Kulp (CC-BY)

62 הנגלות לנו ולבנינו

"הנסתרות להוי"א אלקינו, והנגלות לנו ולבנינו עד עולם". נקודת המבט של ה', שלפיה הכול הוא כאין לפניו, אינה מן הדברים שהתגלו לנו.

Deuteronomy 29:28 דברים כ"ט:כ"ח

הנסתרות לאלקינו והנגלות לנו ולבנינו עד עולם לעשות את כל דברי התורה הזאת:

The secret things belong unto the L-RD our G-d; but the things that are revealed belong unto us and to our children for ever, that we may do all the words of this law

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

ע"פ דברים כט, כח.

פסוקה 7

63 בביאור ע"פ וידעת היום

ביאור זה מלמד שהמדות מתפתחות בהתאם למידת הדעת של האדם: רגשותיו של ילד מצומצמים מפני שהבנתו מצומצמת, וככל שדעתו גדלה הם מבשילים, עד שדעת חזקה מפנה אותם אל ה'. עוד נאמר שם שדעת היא "אמת", עצם הדבר, ואילו מלכות היא "אמונה" — האמונה באמתותו של הדבר.

הערת קה"ת

לעיל פי' ואתחנן ה, ב.

64

"וכאשר ירד הטל על המחנה בלילה, ירד המן עליו". הקשר בין המן לטל מצביע על "טל הבדולח", המקור הנסתר של חכמה.

Numbers 11:9 במדבר י"א:ט'

והרדת הטל עליהם בלילה ירד המן עליו:

And when the dew fell upon the camp in the night, the manna fell upon it

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

65 ועינו כעין הבדולח

"והמן כזרע גד, ועינו כעין הבדולח". המילה "בדולח" מזכירה את "טלא בדולחא" שבזוהר.

Numbers 11:7 במדבר י"א:ז'

והמן כזרע גד הוא ועינו כעין הבדולח:

Now the manna was like coriander seed, and the appearance thereof as the appearance of bdellium

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

66 וכמ"ש בזוהר

לפי ההערה, דברי זוהר על "מזון הבא מן החכמה עילאה" מובאים ב"יהל אורי".

הערת קה"ת

ח"ב (סב, א) אי' מזונא דאתי מחכ' עילאה. [כ]. הלשון נעתק ביהל אור ע' קסג.

67 מזונא דחכימא

הזוהר מתאר את המזון הנעלה ביותר, מזונם של העוסקים בתורה, כ"מזון הבא מחכמה עילאה". אדמו"ר הזקן מיישם זאת על המן.

Zohar, Beshalach 28:377-388 ספר זוהר, בשלח כ"ח:שע"ז-שפ"ח

but the food of those absorbed in the Torah nourishes only the soul and the spirit, but not the body, coming as it does from the sphere of "Wisdom", from the highest and most glorious supernal region. Hence it is hardly to be wondered at that Wisdom's children are more frail than other men, for they do not eat the food of the body at all. Truly, "Wisdom keeps alive her owners"! Blessed is that body which can derive benefit from the food of the soul! R. Eleazar thereupon remarked:

The Zohar; London, Soncino Press, 1933 (Public Domain)

68 לקטו דבר יום ביומו

"ויצא העם ולקטו דבר יום ביומו". ליקוט המן מדי יום מלמד שהוא הגיע ממעל לזמן.

Exodus 16:4 שמות ט"ז:ד'

ויאמר ה' אלהי משה הגני ממטיר לכם לחם מן השמים ויצא העם ולקטו דבר יום ביומו למען אנסנו ה' באתרתי אם לא:

Then said the L-RD unto Moses: 'Behold, I will cause to rain bread from heaven for you; and the people shall go out and gather a day's portion every day, that I may prove them, whether they will walk in My law, or not

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

שמות טז, ד.

69 וכמארז"ל שמה שנאמר ויתד תהי' לך כו' היינו בדברים שתגרי

אוה"ע מוכרים להם

"ויתד תהי' לך על אונך... וחפרת בה ושבת וכסית את צאתך". מכיוון שהמן לא הותיר פסולת, חז"ל מגבילים במדבר את הפסוק הזה למזונות אחרים.

Deuteronomy 23:14 דברים כ"ג:י"ד

Yoma 75b:12-13 יומא ע"ה ב:י"ב-י"ג

אלא מה אני מקיים: "ויתד תהי' לך על אונך" (ויצאת שמה חוץ), דברים שתגרי אומות העולם מוכרין אותן להם. רבי אלעזר בן פרטא

ממדרגת האבות.

Deuteronomy 8:16 דברים ח' ט"ז

המאכלך מן במדבר אשר לא ידעו אבותי למען ענתך ולמען נסתך להיטבך באחריתך:

who fed thee in the wilderness with manna, which thy fathers knew not, that He might afflict thee, and that He might prove thee, to do thee good at thy latter end

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

75 ושמי הויה לא נודעתי להם

יֹאזָרָא אֶל אַבְרָהָם אֶל יִצְחָק וְאֶל יַעֲקֹב בָּאֵל שְׁדִי, וּשְׁמִי הוּאִי לֹא נֹדַעְתִּי לָהֶם". משה זכה להתגלות נעלית מזו של האבות.

Exodus 6:3 שמות ו' ג'

וַיֵּרָא אֶל־אַבְרָהָם אֶל־יִצְחָק וְאֶל־יַעֲקֹב בָּאֵל שְׁדִי וּשְׁמִי הוּאִי לֹא נֹדַעְתִּי לָהֶם:

and I appeared unto Abraham, unto Isaac, and unto Jacob, as G-d Almighty, but by My name Havayah I made Me not known to them

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

76 כבד פה וכבד לשון

משה אומר: "בי אדני, לא איש דברים אנכי... כי כבד פה וכבד לשון אנכי". אדמו"ר הזקן מסביר זאת בכך ששורשו של משה הוא בחכמה שאינה יכולה להתגלות.

Exodus 4:10 שמות ד' י'

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה בִּי אֲדֹנָי לֹא אִישׁ דְּבָרִים אֲנֹכִי גַם מִתְמוּל גַּם מִשְׁלֶשֶׁם גַּם מֵאֹז דְּבָרָךְ אֶל־עַבְדְּךָ כִּי כְבֹד־פִּי וּכְבֹד־לְשׁוֹן אֲנֹכִי:

And Moses said unto the L-RD: 'Oh L-rd, I am not a man of words, neither heretofore, nor since Thou hast spoken unto 'Thy servant; for I am slow of speech, and of a slow tongue

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

77 נעלמה מעין כל חי

על החכמה אומר איוב: "ונעלמה מעיני כל חי". כאן הדברים מתארים את החכמה העליונה.

Job 28:21 איוב כ"ח:כ"א

וְנִעְלְמָה מֵעֵינֵי כָל־חַי וּמֵעוֹף הַשָּׁמַיִם נִסְתָּרָה:

Seeing it is hid from the eyes of all living, And kept close from the fowls of the air

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

78 אנכי הווי

הדיבר הראשון מעשרת הדיברות: "אנכי הווי אלקיך". התגלות "אנכי" זו נתנה "פה" למה שהיה נסתר.

Exodus 20:2 שמות כ' ב'

אֲנֹכִי הוּאִי אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עַבְדִּים:

I am the L-RD thy G-d, who brought thee out of the land of Egypt, out of the house of bondage

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

79 מי אנכי כי אלך אל פרעה

הסירוב הראשון של משה בסנה הבוער. אדמו"ר הזקן רואה בו את אותו

אומר: אף דברים שתגרי אומות העולם מוכרין לך — מן מפיגן. אלא מה אני מקיים "ותד תהיה לך על אוניה" — לאתר שסרחו אמר הקדוש ברוך הוא: אני אמרתי יהיו כמלאכי השרת, עכשיו אני מטריח אותם שלש פרסאות.

William Davidson, Vocalized Aramaic (CC-BY-NC)

הערת קה"ת

דברים כג, יד. יומא עה, ב.

70 ואלה המלכים

"ואלה המלכים אשר מלכו בארץ אדום לפני מלך לבני ישראל". בקבלה, המלכים האלה שמלכו ומתו הם הכלים השבורים של תוהו.

Genesis 36:31 בראשית ל"ו:ל"א

וְאֵלֶּה הַמְּלָכִים אֲשֶׁר מָלְכוּ בְּאֶרֶץ אֲדוֹם לִפְנֵי מֶלֶךְ־מִלְכָּה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל:

And these are the kings that reigned in the land of Edom, before there reigned any king over the children of Israel

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

בראשית לו, לא.

פסוקה 8

71 לכן ארז"ל המן ירד בזכות משה

לפי ההערה, דברי חז"ל אלה, שהמן ירד בזכות משה, מובאים גם קודם לכן בלקוטי תורה, בדף 14b.

הערת קה"ת

ג' לעיל (יד, ב). [כ].

72 מן ירד בזכות משה

לישראל היו שלושה רועים טובים: משה, אהרן ומרים, ובזכותם ניתנו שלוש מתנות: האר בזכות מרים, ענני הכבוד בזכות אהרן והמן בזכות משה. אדמו"ר הזקן מסביר מדוע המן ניתן דווקא באמצעות משה.

Taanit 9a:9 תענית ט' א:ט'

מִיִּתְבִּי, רַבִּי יוֹסִי בְּרַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: שְׁלֹשָׁה פְּרָנְסִים טוֹבִים עָמְדוּ לְיִשְׂרָאֵל, אֵלוֹ הֵן: מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וּמִרְיָם. וְשֹׁלֵשׁ מִתְּנוֹת טוֹבוֹת נִתְּנוּ עַל יָדָם, וְאֵלוֹ הֵן: בָּאֵר, וְעֶזְרָא, וּמִן. בָּאֵר — בְּזֻכוֹת מִרְיָם, עֲמוּד עֶזְרָא — בְּזֻכוֹת אַהֲרֹן, מִן — בְּזֻכוֹת מֹשֶׁה. מִתָּה מִרְיָם — נִסְתַּלַּק הַבָּאֵר, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְתַתָּה שֵׁם מִרְיָם", וּכְתִיב בְּתַרְיָה: "וְלֹא הָיָה מַיִם לַעֲדָה", וְחִזְרָה בְּזֻכוֹת שְׁנֵיהֶן.

William Davidson, Vocalized Aramaic (CC-BY-NC)

73 ונחנו מה

משה ואהרן אומרים לעם: "ומה אנחנו, כי תלינו עלינו?" כאן הדבר מבטא את הביטול העצמי המהותי של משה.

Exodus 16:7 שמות ט"ז:ז'

וּבֹקֶר וּרְאִיתֶם אֶת־כְּבוֹד ה' בְּשִׁמְעוֹ אֶת־תְּלַגְתִּיכֶם עָלֵיהִי וְנַחֲנוּ מֶה כִּי תִלְיִנוּ עָלֵינוּ:

and in the morning, then ye shall see the glory of the L-RD; for that He hath heard your murmurings against the L-RD; 'and what are we, that ye murmur against us

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

74 אשר לא ידעו אבותיך

"המאכילך מן במדבר אשר לא ידעו אבותיך". מקורו של המן היה למעלה

שורש של "כבד פה".

Exodus 3:11 שמות ג':י"א

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־הָאֱלֹקִים מִי אֲנִי כִי אֵלֶּךָ אֶל־פַּרְעֹה וְכִי אוֹצִיא אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם:

And Moses said unto G-d: 'Who am I, that I should go unto Pharaoh, and that I should bring forth the children of Israel out of Egypt

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

שמות ג', יא.

80 בהוציאך את העם

האות שנתן ה' למשה: "בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים על החר הזה". אדמו"ר חזקן מזה עבודה זו עם קבלת התורה.

Exodus 3:12 שמות ג':י"ב

וַיֹּאמֶר כִּי־אֶהְיֶה עִמָּךְ וְנָהַלְךָ הָאוֹת כִּי אֲנִי שְׁלַחְתִּיךָ בְּהוֹצִיאָךְ אֶת־הָעָם מִמִּצְרָיִם תַּעֲבֹדוּן אֶת־הָאֱלֹקִים עַל הָהָר הַזֶּה:

And He said: 'Certainly I will be with thee; and this shall be the token unto thee, that I have sent thee: when thou hast brought forth the people out of Egypt, ye shall serve G-d upon this mountain

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

שמות ג', יב.

81 כי מן המים משיתיהו

בת פרעה קראה לו משה, "כי מן המים משיתיהו". המים מתפרשים כים החכמה העליונה.

Exodus 2:10 שמות ב':י

וַיִּגְדַּל הַיֶּלֶד וַתְּבָאָהּוּ לְבַת־פַּרְעֹה וַיְהִי־לָהּ לְבֵן וַתִּקְרָא שְׁמוֹ מֹשֶׁה וַתֹּאמֶר כִּי מִן־הַמַּיִם מְשִׁיתָהוּ:

And the child grew, and she brought him unto Pharaoh's daughter, and he became her son. And she called his name 'Moses, and said: 'Because I drew him out of the water

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

שמות ב', י.

82 ותמלא כד"ה

רבקה "ירדה אל העין, מילאה את כדה ועלתה". הביטוי ממחיש את התורה ככד הנמשך מים החכמה.

Genesis 24:16 בראשית כ"ד:ט"ז

וְהַנַּעֲרָ טַבַּת מְרָאָה מְאֹד בְּתוּלָה וְאִישׁ לֹא יָדָעָה וַתֵּרֶד הָעֵינָה וַתְּמַלֵּא כֶּדָה וַתַּעַל:

And the damsel was very fair to look upon, a virgin, neither had any man known her; and she went down to the fountain, and filled her pitcher, and came up

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

83 מי שם פה לאדם

ה' משיב למשה: "מי שם פה לאדם?" אדמו"ר חזקן מפרש את המילה "אדם" כשם מ"ה, שאין לו מצד עצמו "פה".

Exodus 4:11 שמות ד':י"א

וַיֹּאמֶר ה' אֵלָיו מִי שֵׁם פֶּה לְאָדָם אוּ מִי־יָשׁוּם אֵלָם אוּ חֵרֶשׁ אוּ פֶקֶח אוּ עֵוֶר הֲלֹא אֲנִי ה'?

And the L-RD said unto him: 'Who hath made man's mouth? or who maketh a man dumb, or deaf, or seeing, or blind? is it not I the L-RD

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

84 אנכי אהיה עם פִּיךָ

"ועתה לך, ואנכי אהיה עם פִּיךָ והוריתיך אשר תדבר". את "אנכי" מפרשים כ"אנכי" של מתן תורה בסיני.

Exodus 4:12 שמות ד':י"ב

וְעַתָּה לֶךְ וְאֲנִי אֶהְיֶה עִם־פִּיךָ וְהוֹרִיתִיךָ אֲשֶׁר תִּדְבֹּר:

Now therefore go, and I will be with thy mouth, and teach thee what thou shalt speak

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

85 וירד הוי' כו' אנכי הוי'

"וירד הוי' על הר סיני". פסוק זה מתאר את ההתגלות במתן תורה.

Exodus 19:20 שמות י"ט:כ

וַיֵּרֶד ה' עַל־הָרַיִם סִינַי אֶל־רֹאשׁ הָהָר וַיִּקְרָא ה' לְמֹשֶׁה אֶל־רֹאשׁ הָהָר וַיַּעַל מֹשֶׁה:

And the L-RD came down upon mount Sinai, to the top of the mount; and the L-RD called Moses to the top of the mount; and Moses went up

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

שמות יט, כ. כ, ב.

86 ודברי אשר שמת בפיך

"ודברי אשר שמת בפיך לא ימוש מפִּיךָ". דבריו של ה' עצמו מושמים בדיבור האנושי.

Isaiah 59:21 ישעיהו נ"ט:כ"א

וְאֲנִי זֹאת בְּרִיתִי אִתְּכֶם אָמַר ה' רוּחִי אֲשֶׁר עָלֶיךָ וְדִבְרֵי אֲשֶׁר־שָׁמַתִּי בְּפִיךָ לֹא־יִמְשׁוּ מִפִּיךָ וּמִפִּי יֵרֶעַ וּמִפִּי יִרְעַךְ אָמַר ה' מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם:

And as for Me, this is My covenant with them, saith the L-RD; My spirit that is upon thee, and My words which I have put in thy mouth, shall not depart out of thy mouth, nor out of the mouth of thy seed, nor out of the mouth of thy seed's seed, saith the L-RD, from henceforth and for ever

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

ישעיי נט, כא.

87 והיו הדברים האלה

"והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך". דברי התורה נושאים בתוכם את "אנכי" של מתן תורה בסיני.

Deuteronomy 6:6 דברים ו':ו

וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אֲנִי מְצַוְךָ הַיּוֹם עַל־לִבְּךָ:

And these words, which I command thee this day, shall be upon thy heart

88 דבר ה' זו הלכה

הגמרא מסבירה ש"דבר הוי" (עמוס ה, יב) הוא הלכה. אדמו"ר הזקן משתמש בכך כדי להראות שדברו של ה' עצמו נמצא בהלכה שכתורה.

Shabbat 138b:11-12 שבת קל"ח ב:י"א-י"ב

"דבר ה' — זו הלכה, 'דבר ה' — זה הקץ, 'דבר ה' — זו נבואה. ומאי 'שוטטו לְבַקֵּשׁ אֶת דְּבַר ה' אֲמָרוּ: עֲתִידָה אִשָּׁה שֶׁתִּטּוֹל כֶּכָר שֶׁל תְּרוּמָה וְתַחֲזוֹר בְּבִתִּי כְּנִסְיוֹת וּבְכִתִּי מִדְּרָשׁוֹת לִידַע אִם טְמֵאָה הִיא וְאִם טְהוֹרָה הִיא, וְאִין מְכִין.

William Davidson, Vocalized Aramaic (CC-BY-NC)

הערת קה"ת

שבת קלח, ב.

9 פסוקה

89 משה תיקן להם לישראל ברכת הזן בשעה שירד המן

רב נחמן: משה תיקן את ברכת "הזן" לישראל כאשר ירד להם המן, ויהושע תיקן את ברכת הארץ כשנכנסו לארץ. אדמו"ר הזקן מסביר מדוע הברכה הראשונה שייכת למשה ולמן.

Berakhot 48b:2 ברכות מ"ח ב:ב

אמר רב נחמן: משה תקן לישראל ברכת "הזן" בשעה שירד להם מן. יהושע תקן להם ברכת הארץ כיון שנכנסו לארץ. דוד ושלמה תקנו "בונה ירושלים". דוד תקן "על ישראל עמך ועל ירושלים עירך", ושלמה תקן "על הבית הגדול והקדוש". "הטוב והמטיב" ביבנה תקנוהו כנגד הרוגי ביתר. דאמר רב מתנא: אותו היום שניתנו הרוגי ביתר לקבורה תקנו ביבנה "הטוב והמטיב". "הטוב" — שלא הסריחו, "והמטיב" — שניתנו לקבורה.

Rab Nahman said : Moses instituted for Israel the benediction "Who feedest" at the time the manna descended for them. Joshua instituted for them the benediction of "the land" when they entered the land [of Canaan]. David and Solomon instituted [what follows] until "Who... rebuildest Jerusalem." David instituted "[Have mercy, O L-rd our G-d] upon Israel Thy people, upon Jerusalem Thy city," and Solomon instituted "and upon the great and holy House." The benediction "Who art kind and dealest kindly" was in- ... stituted in Jabneh in connection with the slain of

William Davidson, Vocalized Aramaic (CC-BY-NC) • Tractate Berakot by A. Cohen, Cambridge University Press, 1921 (Public Domain)

90 ישראל עלו במחשבה

המדרש מונה דברים שקדמו לעולם, ובהם האבות וישראל, ש"עלו במחשבה" להיבאר. כאן מוסבר מדוע הברכה פועלת באמצעות ישראל.

Bereshit Rabbah 1:4 בראשית רבה א:ד

... "ה' קנני ראשית דרכו" כסא הכבוד מנין דכתיב (תהלים צג, ב): "נכון כסאך מאז וגו'". האבות וישראל ובית המקדש ושמם של משיח, עלו במחשבה להבראות האבות מנין שנאמר (הושע ט, י): "כענבים במדבר וגו' ישראל מנין שנאמר (תהלים עד, ב): "זכור עדתך קנית קדם" בית המקדש מנין שנאמר (ירמיה יז, יב): "כסא כבוד מרום מראשון וגו' שמו של משיח מנין שנאמר (תהלים עב, יז): "יהי שמו

לעולם וגו' [לפני שמש ינון שמו]" רבי אהבה ברכי זעירא אמר אף התשובה שנאמר (שם צ, ב) "בטרים הרים יולדו" ואותה השעה (שם,

...

In the beginning, G-d created" – six items preceded the "creation of the world; some of them were [actually] created, and some of them G-d contemplated creating, [though He did not actually do so]. The Torah and the Throne of Glory were created. Torah, from where is it derived? As it is stated: "The L-rd made me at the beginning of His way" (Proverbs 8:22). The Throne of Glory, from where is it derived? "Your throne stands firm from earliest time, [You are from ... ,eternity]" (Psalms 93:2). The patriarchs, Israel

Wikisource Bereshit Rabbah (CC-BY-SA) • The Sefaria Midrash Rabbah, 2022 (CC-BY)

10 פסוקה

91 וצבא השמים לך משתחוים

"אתה הוא הוי' לבדך... ואתה מחיה את כולם, וצבא השמים לך משתחוים". השתחוויית כל הנבראים מבטאת את ביטול היש.

Nehemiah 9:6 נחמיה ט:ו

אֲתָהּ-הוּא ה' לְבַדְּךָ אַתָּה עֲשִׂיתָ אֶת־הַשָּׁמַיִם שָׁמַי הַשָּׁמַיִם וְכָל־צָבָאָם הָאָרֶץ וְכָל־אֲשֶׁר עָלֶיהָ הַיָּמִים וְכָל־אֲשֶׁר בָּהֶם וְאַתָּה מְחִיָּה אֶת־כָּלֶם וְצָבָא הַשָּׁמַיִם לְךָ מִשְׁתַּחֲוִים:

Thou art the L-RD, even Thou alone; Thou hast made heaven, the heaven of heavens, with all their host, the earth and all things that are thereon, the seas and all that is in them, and Thou preservest them all; and the host of heaven wor- ship Thee

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

92 וזהו ענין מארז"ל

מי שלא אמר ברית ותורה בברכת הארץ, לא יצא ידי חובתו. אדמו"ר הזקן מבאר כעת את הטעם הפנימי: הברית והתורה הן הצינורות להמשכת השפע למלכות.

Berakhot 49a:4 ברכות מ"ט א:ד

מסייע לקה לרבי אילעא, דאמר רבי אילעא אמר רבי יעקב בר אהא משום רבינו: קל שלא אמר ברית ותורה בברכת הארץ ומלכות בית דוד ב"בונה ירושלים" — לא יצא ידי חובתו.

This supports the teaching of R. El'ai who stated that R. Abba b. Aha said in the name of our master : Whoever omits the reference to the Covenant and the Torah in the benediction of "the land" and to the kingdom of the house of David in the benediction "Who...rebuildest Jerusalem" has not com- plied with the requirements of the law

William Davidson, Vocalized Aramaic (CC-BY-NC) • Tractate Berakot by A. Cohen, Cambridge University Press, 1921 (Public Domain)

הערת קה"ת

ברכות מט, א. [כ].

93 לך הוי' הגדולה

שבחו של דוד: "לך הוי' הגדולה והגבורה והתפארת והנצח וההוד... לך ה' הממלכה". הפסוק מונה את מדות אצילות ומראה שכולן "לך" — בטלות

לפני ה'.

I Chronicles 29:11 דברי הימים א כ"ט:יא

לֹה־ה' הַגְדֹּלָה וְהַגְבוּרָה וְהַתְפָּאָרֶת וְהַנִּצָּח וְהַהוֹד כִּי־כָל בְּשָׁמַיִם וּבָאָרֶץ לֹה־ה' הַמְּמַלְכָה וְהַמְתַּנְשֵׂא לְכָל לְרָאשׁ:

Thine, O L-RD, is the greatness, and the power, and the glory, and the victory, and the majesty; for all that is in the heaven and in the earth is Thine; Thine is the kingdom, O L-RD, and Thou art exalted as head above all

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

פסוקה 11

94 המל ימול

"הימול ימול" — הוא יימול בוודאי — "יליד בית ומקנת כסף"; "והייתה בריתי בבשרכם". הגמרא לומדת מן הפועל הכפול מי רשאי למול, ואת הביטוי "בבשרכם" שבפסוק היא מקבילה לנוסח הברכה: "אשר קידשנו בבשרנו".

Genesis 17:13 בראשית י"ז:יג

המול ימול יליד ביתך ומקנת כסף והיתה בריתי בבשרכם לברית עולם:

He that is born in thy house, and he that is bought with thy money, must needs be circumcised; and My covenant shall be in your flesh for an everlasting covenant

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

95 דאשה כמאן דמהילא דמא

לפי פירושו של רבי יוחנן ל"הימול ימול", אישה יכולה למול, "מפני שאישה נחשבת כמי שנימולה". אדמו"ר הזקן מיישם זאת על מלכות, "האישה", שיש לה ברית משלה.

Avodah Zarah 27a:13-14 עבודה זרה כ"ז א:יג-יד

אָלֵא, אִיכָא בִּינְיָהוּ אִשָּׁה, לְמָאן דְּאָמַר "וְאַתָּה אֵת בְּרִיתִי תִשְׁמֹר" — לִיכָא, דְּאִשָּׁה לֹא בֵּת מִיֵּלָה הִיא, וְלְמָאן דְּאָמַר "הַמּוֹל יְמוּל" — אִיכָא, דְּאִשָּׁה כְּמָאן דְּמַהֲיֵלָ דְּמִיָּא. וְמִי אִיכָא לְמָאן דְּאָמַר אִשָּׁה לֹא? וְהִכְתִּיב: "וְתִקַּח צִפְרָה צֶרֶם!" קְרִי בְקָה "וְתִקַּח". וְהִכְתִּיב "וְתִכְרַת!" קְרִי בְקָה "וְתִכְרַת", דְּאָמְרָה לְאִינִישׁ אַחֲרֵינָא וְעָבַד. וְאִיבְעִית אִימָא: אֲתִיאי אִיהִי וְאַתְחִלָּה, וְאַתָּא מִשָּׁה וְאַגְמָרָה.

William Davidson, Vocalized Aramaic (CC-BY-NC)

96 אשה יראת ה'

"שקר החן והבל היופי, אישה יראת הוי' היא תתהלל". בחסידות, "אישה" זו היא מלכות.

Proverbs 31:30 משלי ל"א:ל

שֶׁקֶר הַחֵן וְהַבֵּל הַיּוֹפִי אִשָּׁה יְרֵאת־ה' הִיא תִתְהַלֵּל:

Grace is deceitful, and beauty is vain; But a woman that feareth the L-RD, she shall be praised

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

משלי לא, ל.

97 כי שמש ומגן הוי' אלקים

"כי שמש ומגן הוי' אלקים". הוי' הוא השמש המאירה; אלקים הוא המגן

המכסה ומקבל את אורה.

Psalms 84:12 תהילים פ"ד:י"ב

כִּי שָׁמֶשׁ וּמָגֵן ה' אֱלֹקִים חֵן וְכְבוֹד יִתֵּן ה' לֹא יִמְנַע־טוֹב לְהִלְכִים בְּתַמִּים:

For the L-RD G-d is a sun and a shield; the L-RD giveth grace and glory; No good thing will He withhold from them that walk uprightly

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

תהלים פד, יב.

98 ה' הוא האלקים

"אתה הראת לדעת כי הוי' הוא האלקים, אין עוד מלבדו". הפסוק נקרא כך שאלקים נעשה אחד עם הוי' ומעביר את אורו.

Deuteronomy 4:35 דברים ד':ל"ה

אַתָּה הָרָאָתָ לְדַעַת כִּי ה' הוּא הָאֱלֹקִים אֵין עוֹד מִלְּבָדוֹ:

Unto thee it was shown, that thou mightiest know that the L-RD, He is G-d; there is none else beside Him

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

דברים ד, לה. לט.

99 כי אתה נרי

"כי אתה נרי הוי'". הפסוק פותח את המאמר שאליו מפנה הטקסט, על "יחיד חי העולמים מלך".

II Samuel 22:29 שמואל ב כ"ב:כ"ט

כִּי־אַתָּה נִרְיִי Havayah וְהָאֵשׁ חֲשָׁכִי:

For Thou art my lamp, O L-RD; And the L-RD doth lighten my darkness

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

100 תורתך . . בחיי תורה דאציי ושלמדנתנו היא בחיי התורה דביי

בהערת קה"ת נאמר שההבחנה בין התורה של אצילות לתורה של בריאה, יצירה ועשיה מופיעה במקומות רבים בתורת החסידות בשם הארזי"ל, ומופנים לדברי הרבי על כך בספר המאמרים תשי".

הערת קה"ת

כן הוא בכ"מ בדא"ח בשם הארזי"ל. וראה הערת כ"ק אדמו"ר בסה"מ ת"ש ע' 68 בהערה. ראה לקמן דרושים לסוכות פא, ד דשם מצייין לכאן. ובסה"מ תרל"ד ע' רעה "וי"ל שע"י שלמדנתנו היינו מה שציוונו ללמוד וללמד עי"ז ממשיכים התורה דאציי שע"י נמשך המשכת שם הוי' בביי"ע".

101 שהוא עיי' בחיי מלי

לפי ההערה, הקטע מובא באור התורה על נ"ך, ושם מוסברת גם הסיבה לכך שהתורה של העולמות התחתונים נמשכת דווקא באמצעות מלכות.

הערת קה"ת

מובא באוה"ת נ"ך כרך א ע' תקפד. וראה שם הטעם למה הוא דוקא עיי' בחיי מלי שמצייין ללקויות פ' ואתחנן בד"ה למען תירא פ"א.

102 שבת וינפש

"כי ששת ימים עשה הוי' את השמים ואת הארץ, וביום השביעי שבת וינפשי". הפסוק ממחיש את עליית העולמות בשבת.

Exodus 31:17 שמות ל"א:י"ז

בִּינִי וּבִינֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל אוֹת הוּא לַעֲלֹם כִּי־שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה ה' אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ וּבִיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שָׁבַת וַיִּנָּפֶשׁ:

It is a sign between Me and the children of Israel for ever; for in six days the L-RD made heaven and earth, and on the

'seventh day He ceased from work and rested

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

שמות לא, יז.

103 ביום השבת יערכנו

"ביום השבת יערוך אותו לפני הוי' תמיד". לחם הפנים התחדש בשבת.

Leviticus 24:8 ויקרא כ"ד:ח

ביום השבת ביום השבת יערכנו לפני ה' תמיד מאת בני ישראל ברית עולם:

Every sabbath day he shall set it in order before the L-RD continually; it is from the children of Israel, an everlasting covenant.

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

ויקרא כד, ח.

104 לחם הפנים

"ונתת על השולחן לחם פנים לפני תמיד". שמו, "לחם הפנים", נקרא כ"לחם שכולו פנים".

Exodus 25:30 שמות כ"ה:ל

ונתת עליה שולחן לחם פנים לפני תמיד:

And thou shalt set upon the table showbread before Me always.

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

שמות כה, ל. ועוד.

105 אחוריהם הביתה

שנים-עשר השורים שמתחת ל"ים" שבבית המקדש עמדו כשפניהם כלפי חוץ, "וכל אחוריהם פנימה". הביטוי מתאר כיצד שתי חלות השבת מתחברות.

I Kings 7:25 מלכים א' ז:כ"ה

עמד עלי-שני עשר בקר שלשה פנים צפונה ושלשה פנים ימנה ושלשה פנים נגבה ושלשה פנים מזרחה והים עליהם מלמעלה וכל-אחריהם ביתה:

It stood upon twelve oxen, three looking toward the north, and three looking toward the west, and three looking toward the south, and three looking toward the east; and the sea was set upon them above, and all their hinder parts were inward.

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

106 צריך לחבר ב' הלחמים דשבת אחוריהם הביתה זה לזה ופניהם לחוץ

הערת קה"ת מפנה לב' Shabbat 4b למילים האלה.

Shabbat 4b שבת ד' ב

הערת קה"ת

פע"ח ש' השבת פייז. מ"ח ליל שבת ד, ב.

107 צריך לחבר ב' הלחמים דשבת אחוריהם הביתה זה לזה ופניהם לחוץ

האריז"ל מלמד שיש להניח שנים-עשר לחמים על שולחן השבת, ולצורך ברכת המוציא לחבר שניים מהם תחתית אל תחתית, כך שפנים יהיו בכל

צד: כך הם נראים כלחם אחד בעל שני פנים, "וזהו סוד לחם הפנים".

Pri Etz Chaim, Gate of the Sabbath 17:1-2 פרי עץ חיים, שער השבת י"ז:א-ב'

בו יבואר כוונת אכילה, וי"ב לחמים, וכוונת הריח. בענין הלחם המסודר על השולחן, צריך שתסדרם שיהיו י"ב לחמים, ו' מצד ימין, ו' מצד שמאל. והששה של ימין, יהיה ג' על ג'. והששה של שמאל ג"כ. והג' עצמם יהיה כעין סגו"ל, וזה סדרן ממש: נמצא כי בצד ימין הם ד' לחמים, ב' על גבי ב'. וכן בצד שמאל הם ד', ב' על גבי ב'. ובאמצעים ד' לחמים אחרים, רק שהם מפסיקין בנתיים, שהם ב' לחמים אצל אותן הד' של ימין, וב' אחרים מצד שמאל אצל אותן הד' אשר שם: מהחברים ... -

Pri Etz Chaim (Public Domain)

108 בד"ה ואהיה אצלו אמון

ההערה מזהה את המאמר המצוטט כאן, "ואהיה אצלו אמון", עם המאמר בלקוטי תורה לפרשת במדבר, שבו מוסבר "על כתף ישאוי" ברוח דומה.

הערת קה"ת

לעיל פ' במדבר.

109 ואהיה אצלו אמון

"ואהיה אצלו אמון". זהו הפסוק הפותח את המאמר שאליו מפנה הסוגריים המרובעים.

Proverbs 8:30 משלי ח':ל'

וְאַהֲבָה אֶצְלוֹ אֲמוֹן וְאַהֲבָה שְׁעִשׂוּעִים יוֹם יוֹם מִשְׁחֶקֶת לִפְנָיו בְּכָל-עֵת:

Then I was by Him, as a nursling; And I was daily all delight, Playing always before Him

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

110 בכתף ישאוי

בני קהת לא קיבלו עגלות, מפני שעבודת כלי הקודש הייתה שלהם: "בכתף ישאוי". הטקסט מפנה למקום במאמר "ואהיה אצלו אמון" שבו הפסוק הזה מתבאר.

Numbers 7:9 במדבר ז':ט'

וְלִבְנֵי קֹהֶת לֹא נָתַן פִּי-עֲבֹדַת הַקֹּדֶשׁ עֲלֵיהֶם בְּכַתְּף יִשְׂאוּ:

But unto the sons of Kohath he gave none, because the service of the holy things belonged unto them: they bore them upon their shoulders.

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

111 שאף לפי קבלת האריז"ל בענין י"ב חלות

הערת קה"ת מפנה למקום שבו זה מתבאר עוד: Pri Etz Chaim.

הערת קה"ת

פע"ח שם.

112 הוזהר מסביר שכאשר מלכות נשלחת מאבא ואמא היא נקראת "מלאך", וכשהיא שורה במקומה על שני הכרובים היא נקראת בשם. הדבר מדגים כיצד המקבל נעשה למשפיע.

Zohar, Balak 6:41-51 ספר זוהר, בלק וי:מ"א-נ"א

True, she is in many places called "angel" when she does not come to give sustenance to worlds, and further she gives sustenance not in this name but in that of "the L-rd". She is, however, called "angel" when she is sent by the Father and Mother, and "L-rd" when she rests on the two Cherubim

The Zohar; London, Soncino Press, 1933 (Public Domain)

113 ונתתי לך ולזרעך

הבטחת ה' לאברהם את ארץ כנען "לאחוזת עולם". הסיכום קורא זאת כארץ הרוחנית.

Genesis 17:8 בראשית י"ז:

וְנָתַתִּי לָךְ וּלְזֶרְעֶךָ אֶת־אֶרֶץ מִצְרָיִם אֶת כָּל־אֶרֶץ כְּנָעַן לְאֻזָּת עוֹלָם וְהָיִיתִי לָהֶם לְאֱלֹהִים:

And I will give unto thee, and to thy seed after thee, the land of thy sojournings, all the land of Canaan, for an everlasting possession; and I will be their G-d

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

114 ונחלו לעולם

תפילתו של משה: "וכל הארץ הזאת אשר אמרתי לתת לזרעך, וירשוה לעולם". רבנו בחיי מפרש "לעולם" כעולם הבא.

Exodus 32:13 שמות ל"ב:

זָכֹר לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיִשְׂרָאֵל עֲבָדֶיךָ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לָהֶם בְּךָ וּבְדָבְרֶךָ אֱלֹהִים אֲרָבָה אֶת־יִצְחָק כְּכֹכְבֵי שָׁמַיִם וְכָל־הָאֶרֶץ הַזֹּאת אֲשֶׁר אָמַרְתִּי אֵתוֹ לְיִרְעָכֶם וְנָחֳלוּ לָעוֹלָם:

Remember Abraham, Isaac, and Israel, Thy servants, to whom Thou didst swear by Thine own self, and saidst unto them: I will multiply your seed as the stars of heaven, and all this land that I have spoken of will I give unto your seed, and they shall inherit it for ever

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

115 כעיר שחוברה לה יחדו

"ירושלים הבנויה כעיר שחוברה לה יחדיו". הטקסט מפנה למאמר שבו הפסוק הזה מתבאר.

Psalms 122:3 תהילים קכ"ב:

יְרוּשָׁלַם הַבְּנוּיָה כְּעִיר שֶׁחֻבְרָה לָהּ יַחְדָּו:

Jerusalem, that art builded as a city that is compact together

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

116 בדיה אלה פקודי

באותו מאמר, לעיל, ד ע"א, מפרשים את "כעיר שחוברה לה יחדו" (תהלים קכב, ג), על פי הגמרא (תענית ה ע"א), כירושלים של מטה המחוברת לירושלים של מעלה: כשישראל עלו לרגל לירושלים של מטה, הם עלו לשתייה. המאמר מפנה לכך כדי להראות את ההקבלה הרוחנית של הארץ.

הערת קה"ת

לעיל פ' פקודי ד, א.

117 לעולם יירשו ארץ

"ועמך כולם צדיקים, לעולם יירשו ארץ". הוזהר מפרש "צדיקים" כמי ששומרים את ברית המילה.

Isaiah 60:21 ישעיהו ס'כ"א

וְעַמֶּךָ כֻּלָּם צַדִּיקִים לְעוֹלָם יִירְשׁוּ אֶרֶץ נֶצֶר מִטְעֵי מַעֲשֵׂה יָדֵי הַתִּפְאָר:

Thy people also shall be all righteous, They shall inherit the land for ever; The branch of My planting, the work of My hands, Wherein I glory

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

118 לעולם יירשו ארץ

בפתח פרשת נח הוזהר דורש את הפסוק הזה ואומר שמי ששומר את הברית נקרא צדיק, והעולם מתקיים בזכותו.

Zohar, Noah 1:1-12 ספר הוזהר, נח א':א-י"ב

THESE ARE THE GENERATIONS OF NOAH. R. Hiya opened with the text: And thy people are all righteous, they will inherit the land for ever; the branch of my planting, the work of my hands wherein I glory (Is. 60, 21). He said: 'Happy are the people of Israel, who occupy themselves with the Torah and are familiar with its paths, through following which they will merit the world to come

The Zohar; London, Soncino Press, 1933 (Public Domain)

119 לעולם יירשו ארץ

בפרשת ויחי הוזהר שואל מדוע ישראל נקראים צדיקים וירשים את ה"ארץ", ומשיב: מפני שהם נימולים.

Zohar, Vayechi 14:97-16:109 ספר הוזהר, ויחי י"ד:צ"ז-ט"ז:ק"ט

R. Hiya discoursed on the text: And thy people are all righteous, they shall inherit the land for ever, etc. (Is. 60, 21). 'Israel', he said, 'have been favoured above all the Gentiles in being entitled by G-d righteous, that they may obtain an everlasting inheritance in the world to come, as it is written: "Then thou shalt delight in the L-rd" (Is. 58, 14). Wherefore so? Because they attach themselves to the Body of the King, ... as it says: "Ye that cleave unto the L-rd your G-d are alive

The Zohar; London, Soncino Press, 1933 (Public Domain)

120 עד תאות גבעות עולם

ברכת יעקב ליוסף: "עד תאות גבעות עולם". הוזהר מפרש "תאות" כ"תשוקה".

Genesis 49:26 בראשית מ"ט:כ"ו

בְּרִכַּת אָבִיךָ גָּבְרוּ עַל־בְּרִכַּת הוֹרֵי עַד־תְּאֹת גְּבֻעַת עוֹלָם תִּהְיֶין לְרֹאשׁ יוֹסֵף וְלִקְדָּקָד נֹזֵר אֶחָיו:

The blessings of thy father Are mighty beyond the blessings of my progenitors Unto the utmost bound of the everlasting hills; They shall be on the head of Joseph, And on the crown of the head of the prince among his brethren

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

121 עד תאות גבעות עולם

הוזהר מפרש "עד תאות" כ"תשוקה" של גבעות עולם, הבחינות הנשיות העליונה והתחתונה, אל הזכר, המתעטר בשתייה.

Zohar, Bereshit 83:225-235 ספר הוזהר, בראשית פ"ג:רכ"ה-רל"ה

Hence the man in his house is to be encompassed by two females, like the Male above. There is an allusion to this in the verse "Unto ('ad) the desire of the everlasting hills" (Gen. 49, 26). This 'ad is the object of the desire of the "everlasting hills", viz. the supreme female, who is to prepare for him and beatify and bless him, and the secondary female, who is to be conjoined with him and to be supported by him

The Zohar; London, Soncino Press, 1933 (Public Domain)

122 עד תאות גבעות עולם

בפתיחת פרשת וארא הוזהר דורש שוב את הפסוק הזה: "עד", המקום המבחר את כל הצדיקים, הוא ה"רצון" של שתי ה"גבעות הנשיות" — יובל

ושמיטה.

Zohar, Vaera 1:1-8 ספר הוהר, וארא א:א-ח'

This 'Ad (lit. unto) is "the desire of the everlasting hills" (Gen. 49, 26), to wit, the two transcendent "Mothers", the year of Jubilee1Binah. and the year of Remission1Malkuth. (cf. Zohar, Gen. 247b);

The Zohar; London, Soncino Press, 1933 (Public Domain)

123 אם לא בריתי יומם כו'

"אם לא בריתי יומם ולילה, חוקות שמים וארץ לא שמתיו". הברית ממשיכה אור מן ה"יום" אל ה"לילה".

Jeremiah 33:25 ירמיהו ל"ג:כ"ה

כה אָמַר ה' אֱסִילָא בְרִיתִי יוֹמָם וְלַיְלָה חֻקּוֹת שָׁמַיִם וָאָרֶץ לֹא־שָׁמַתִּי:

Thus saith the L-RD: If My covenant be not with day and night, if I have not appointed the ordinances of heaven and earth

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

ירמיי לג, כה.

124 וביו"ד נברא העוה"ב

התלמוד מלמד שהעולם הזה נברא באות ה' והעולם הבא באות יו"ד. הסיכום קושר זאת לכתר המילה, בחינת היו"ד.

Menachot 29b:13-14 מנחות כ"ט ב:י"ג-י"ד

מפני מה נברא העולם הבא ביו"ד מפני שצדיקים שבו מועטים ומפני מה כפוף ראשו מפני שצדיקים שבו כפוף ראשיהם מפני מעשיהן שאינן דומין זה לזה אמר רב יוסף הני תרתי מילי אמר רב בספרים ותניא תיובתיה חדא הא דאמר רב ס"ת שיש בו שתי טעיות בכל דף ודף יתקן שלש יגנו

Wikisource Talmud Bavli (CC-BY-SA)

הערת קה"ת

מנחות כט, ב.

125 אליך ה' נפשי אשא

"אליך, הוי', נפשי אשא". הסיכום מכנה את ההקרבה העצמית הזאת, המתעוררת מלמעלה, "המשכה" של קניין.

Psalms 25:1 תהילים כ"ה:א'

לְדָוִד אֵלֶיךָ ה' נַפְשִׁי אֲשָׂא:

.of David. Unto Thee, O L-RD, do I lift up my soul [A Psalm]

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

126 משכו וקחו

הוראתו של משה בנוגע לקרבן הפסח: "משכו וקחו לכם צאן". הוהר מפרש את "משכו" כהמשכה ממקום למקום.

Exodus 12:21 שמות י"ב:כ"א

וַיִּקְרָא מֹשֶׁה לְכָל־זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מִשְׁכוּ וקחו לָכֶם צֹאן לְמִשְׁפַּחְתִּיכֶם וּשְׁחֲטוּ הַפֶּסַח:

Then Moses called for all the elders of Israel, and said unto them: 'Draw out, and take you lambs according to your families, and kill the passover lamb

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

127 משכו וקחו

הוהר מסביר את "משכו" כהמשכה ממקום אחר למקום הזה, מן הימים העליונים אל הימים התחתונים. הסיכום מביא זאת כמקור ל"המשכה" שבקניין.

Zohar, Pinchas 104:696-105:706 ספר הוהר, פנחס ק"ד:תרצ"ו-ק"ה:תש"ו

128 ארץ חפץ וארץ החיים

"ואשרו אתכם כל הגויים, כי תהיו אתם ארץ חפץ". אחד משמותיה של הארץ, שהאהבה הגדולה מסבירה.

Malachi 3:12 מלאכי ג:י"ב

וְאֶשְׂרוּ אֶתְכֶם כָּל־הַגּוֹיִם כִּי־תִהְיוּ אֶתֶם אֶרֶץ חֲפֵץ אֲמַר ה' צְבָאוֹת:

And all nations shall call you happy; For ye shall be a de-lightesome land, Saith the L-RD of hosts

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

Psalms 142:6 תהילים קמ"ב:ו'

זָעַקְתִּי אֵלֶיךָ ה' אֲמַרְתִּי אַתָּה מַחְסֵי חֲלָקִי בְּאֶרֶץ חַיִּים:

I have cried unto Thee, O L-RD; I have said: 'Thou art my 'refuge, My portion in the land of the living

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

מלאכי ג, יב. תהלים קמב, ו.

129 אשר לא ידעון אבותיך

המן, "אשר לא ידעון אבותיך". מקורו למעלה ממדרגת האבות.

Deuteronomy 8:16 דברים ח:ט"ז

הַמֵּאֲכִלְךָ מִן בֶּמְדִבָּר אֲשֶׁר לֹא־יָדְעוּן אֲבֹתֶיךָ לְמַעַן עֲנִתְךָ וְלִמְעַן נִסְתָּר לְהִיטֵבְךָ בְּאַחֲרִיתָךְ:

who fed thee in the wilderness with manna, which thy fathers knew not, that He might afflict thee, and that He might prove thee, to do thee good at thy latter end

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

130 וארץ טובה

"כי הוי' אלקיך מביאך אל ארץ טובה". שם שלישי של הארץ.

Deuteronomy 8:7 דברים ח:ז'

כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ מֵבִיאָךְ אֶל־אֶרֶץ טוֹבָה אֶרֶץ נָחֳלִי מִיָּם עֲנִיָּה וּתְהִמָּת יִצְאִים בְּבִקְעָה וּבְהָרָה:

For the L-RD thy G-d bringeth thee into a good land, a land of brooks of water, of fountains and depths, springing forth in valleys and hills

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

131 לא נודעתי להם

"ובשמי הוי' לא נודעתי להם". המדרגה הנסתרית שממנה בא המן.

Exodus 6:3 שמות ו:ג'

וַאֲרָא אֶל־אַבְרָהָם אֶל־יִצְחָק וְאֶל־יַעֲקֹב בְּאֵל שַׁדַּי וְשָׁמִי ה' לֹא נֹדַעְתִּי לָהֶם:

and I appeared unto Abraham, unto Isaac, and unto Jacob, as G-d Almighty, but by My name Havayah I made Me not known to them

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

132 ומשה... נולד מהול

על "ותרא אותו כי טוב הוא", יש אומרים שמשנה נולד מהול. הסיכום קושר זאת לשורשו הנעלה של משה.

Sotah 12a:17 סוטה י"ב א"י"ז

"ותרא אותו כי טוב הוא". תנא, רבי מאיר אומר: "טוב" שמו. רבי יהודה אומר: "טוביה" שמו. רבי נחמיה אומר: הגון לנביאות. אחרים אומרים: נולד כשהוא מהול. וחכמים אומרים: בשעה שנולד משה, נתמלא הבית כולו אור. קתיב הקא: "ותרא אותו כי טוב הוא", וקתיב הקתם: "וירא אלקים את האור כי טוב".

William Davidson, Vocalized Aramaic (CC-BY-NC)

הערת קה"ת

סוטה יב, א.

133 ומל' את לבבך

"ומל' את לבבך ואת לבב זרעך, לאהבה את ה' אלקיך". מילה שה' עצמו מבצע.

Deuteronomy 30:6 דברים ל"ו:

ומל' ה' אלקיך את לבבך ואת לבב זרעך לאהבה את ה' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך למען חייה:

And the L-RD thy G-d will circumcise thy heart, and the heart of thy seed, to love the L-RD thy G-d with all thy heart, and with all thy soul, that thou mayest live

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

הערת קה"ת

דברים ל, ו.

134 זאת בריתי אשר תשמרו

"זאת בריתי אשר תשמרו... המול לכם כל זכר". המילה הנקבית "זאת" רומזת למלכות.

Genesis 17:10 בראשית י"ז:

זאת בריתי אשר תשמרו ביני וביניכם ובין זרעך אחריה המול לכם כל זכר:

This is My covenant, which ye shall keep, between Me and you and thy seed after thee: every male among you shall be circumcised

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

135 בזאת אני בוטח

"אם תקום עלי מלחמה, בזאת אני בוטח". הזוהר מפרש כאן את "זאת" כברית.

Psalms 27:3 תהילים כ"ז:

אם יתחנה עלי מלחמה לא יירא לפי אם תקום עלי מלחמה בזאת אני בוטח:

Though a host should encamp against me, My heart shall not fear; Though war should rise up against me, Even then will I be confident

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

136 בזאת אני בוטח

הזוהר מסביר ש"זאת" שבפסוק "בזאת אני בוטח" היא אות הברית,

שנמצאת תמיד עם האדם, כמו בפסוקים "זאת אות הברית" ו"זאת בריתי".

Zohar, Lech Lecha 35:390-402 ספר זוהר, לך לך ל"ה:ש"צ-ת"ב
Another then discoursed on the text: Though an host should encamp against me,... in this (zoth) will I be confident (Ps. 27, 3). He said: 'We have learnt that the word zoth (this) alludes to the sign of the covenant, which is always on a man's person and also has its counterpart above

The Zohar; London, Soncino Press, 1933 (Public Domain)

137 בד"ה והיה מדי חדש בחדשו

המאמר אומר שבימות המשיח יאיר אור אין סוף, שלמעלה מהשתלשלות, ואז "כל בשר יבוא להשתחוות". הוא מסביר את עניין "בשר" באמצעות יסוד האש ובאמצעות אכילה: המזון נעשה "בשר כבשרו", ולכן יכול לעלות יחד עם האדם כשהוא מעלה את נפשו לה'.

הערת קה"ת

לקמן פ' ברכה צז, ד.

138 יבוא כל בשר להשתחוות

"והיה מדי חודש בחדשו... יבוא כל בשר להשתחוות לפני". הטקסט מפנה למאמר על פסוק זה כדי לבאר את משמעות "בשר".

Isaiah 66:23 ישעיהו ס"ו:כ"ג

והיה מדי חדש בחדשו ומדי שבת בשבתו יבוא כל בשר להשתחוות לפני אמר ה'

And it shall come to pass, that from one new moon to another, and from one sabbath to another, shall all flesh come to worship before Me, Saith the L-RD

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

139 צו את בני ישראל את קרבני לחמי

"צו את בני ישראל ואמרת אליהם: את קרבני לחמי". מאמר נוסף שהטקסט מצטט בעניין "בשר".

Numbers 28:2 במדבר כ"ח:ב'

צו את בני ישראל ואמרת אליהם את קרבני לחמי לאשי ריח ניחחית תשמרו להקריב לי כמועדו:

Command the children of Israel, and say unto them: My food which is presented unto Me for offerings made by fire, of a sweet savour unto Me, shall ye observe to offer unto Me in its due season

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

140 וכל בניך לימודי הוי

"וכל בניך לימודי הוי". הטקסט מפנה לביאור שלו על המילים "אשר לימדתני".

Isaiah 54:13 ישעיהו נ"ד:י"ג

וכל בניך לימודי הוי ורב שלום בנך:

And all thy children shall be taught of the L-RD; and great shall be the peace of thy children

Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA) • JPS 1917 (Public Domain)

141 סד"ה ראה אנכי נותן

המאמר מפרש את "ראה אנכי נותן" כ"אנכי" שבפסוק "אנכי ה' אלקיך", הדיבור הראשון בסיני, ואת "לפניכם" כ"בפניכם שלכם": מכיוון שישאל "עלו במחשבה", הם יכולים להמשיך על עצמם ברכה ממקור הכול.

הערת קה"ת

לקמן פ' ראה יח, ג.

על המהדורה

המהדורה הזאת כוללת לשון המאמר, התרגום לעברית של ימינו, הביאורים שלנו והערות.

The Hebrew text of Likkutei Torah: © Kehot Publication Society, via Sefaria, CC BY-NC 4.0; formatting adapted.

התרגום שלנו לעברית של ימינו, מתוך התרגום האנגלי שלנו מלשון הקודש, בלי הערות קה"ת: CC BY 4.0.

הביאורים שלנו, עם הסקירה, השאלות והעמוד לילדים: CC BY-NC 4.0.

The notes: Kehot's marei mekomos ("Sources and References", including the Rebbe's notes) © Kehot Publication Society, via Sefaria, CC BY-NC 4.0; formatting adapted; our notes on them: CC BY-NC 4.0.

Sefaria: William Davidson Edition - Vocalized Aramaic (CC-BY-NC); Tractate Berakot by A. Cohen, דרך, מקורות מצוטטים, Cambridge University Press, 1921 (Public Domain); Miqra according to the Masorah (CC-BY-SA); The Holy Scriptures: A New Translation (JPS 1917) (Public Domain); Pri Etz Chaim (Public Domain); Torat Emet 357 (Public Domain); Mishnah Yomit by Dr. Joshua Kulp (CC-BY); Kehot Publication Society (CC-BY-NC); Constantinople, 1740 (CC-BY-NC); The Zohar; London, Soncino Press, 1933 (Public Domain); Wikisource Bereshit Rabbah (CC-BY-SA); The Sefaria Midrash Rabbah, 2022 (CC-BY); Wikisource Talmud Bavli (CC-BY-SA).

המהדורה כולה: CC BY-NC 4.0. מותר להעתיק, להדפיס ולהפיץ בחינם, בציון Kehot Publication Society ו־likuteitorah.com; אסור למכור. <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>

התרגום לעברית נעשה מהמהדורה האנגלית של likuteitorah.com בעזרת בינה מלאכותית (openai/gpt-6-luna-pro:batch), כשלשון המאמר לצדו לבדיקה. עדיין לא עבר עריכה אנושית. כל דבר חשוב יש לבדוק מול לשון המאמר.

הרבי ביקש ללמוד את מאמרי פרשת השבוע, «הפרשה החסידית», באותו שבוע, מחולקים לשבעת ימיו (Sichah of Shabbos Parshas Vayakhel 5725). (Toras Menachem vol. 42, pp. 306-309). למה ללמוד, וברכות הרבי: [/likuteitorah.com/about/the-chassidishe-parsha/](https://likuteitorah.com/about/the-chassidishe-parsha/)

מיום חנימי ולא מסחרי. אין כאן מכירה. אין שיוך לקה"ת, ל־Sefaria או לספריית ליובאוויטש. © likuteitorah.com

מתוך [/likuteitorah.com/he/likutei-torah/eikev/3/](https://likuteitorah.com/he/likutei-torah/eikev/3/)

מוקדש לכבוד

מוקדש לכבוד הגאון המקובל רבי לוי יצחק שניאורסאהן זצ"ל

אבי הרבי, רבי לוי יצחק